

ข้อเสนอของ

นายปรืด พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

ต่อ

ฯ พล.ฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

เรื่อง

วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย

โดยให้ราษฎรมีสติติดอดนอนผู้แทน (Recall), ให้รัฐจ่ายค่าบ่วยการ
แก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง, วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน,
ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดี่ยว

วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เรียน ฯพณฯ สตีญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

อาศัยความตามประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่รับผิดชอบราชการแผ่นดิน ซึ่งข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งนี้มาโดยถูกต้องตามกฎหมายจนถึงปัจจุบันนี้ และอาศัยคำเรียกร้องของรัฐบาลให้ปวงชนแสดงความเห็นเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้ง ฉะนั้นข้าพเจ้าในฐานะราษฎรคนหนึ่งและในฐานะรัฐบุรุษอาวุโสจึงขอเสนอความเห็นมายังท่านและรัฐบาลดังต่อไปนี้

๑. ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้วว่าข้าพเจ้าไม่ปรารถนาเสนอให้ร่างตามบทมาตราของรัฐธรรมนูญฉบับใดโดยเฉพาะแม้ฉบับที่ข้าพเจ้าเคยมีส่วนในการร่าง แต่ข้าพเจ้าขอรับรองว่ารัฐธรรมนูญใหม่จะต้องเคารพเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชนชาวไทย ซึ่งตรงกับเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม และตรงกับ “สังคมสัญญา” ระหว่างพระปกเกล้าฯ ในฐานะแทนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับปวงชนชาวไทยที่พระองค์ทรงโอนพระราชอำนาจเพื่อให้ประชากรของพระองค์ “ดำรงอธิปไตยโดยบริบูรณ์” ดังปรากฏในพระราชปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๕ ซึ่งพระองค์ได้ทรงยกวางขึ้นโดยพระองค์เองตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหลายบทความแล้ว “สังคมสัญญา” นี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดไม่มีสิทธิละเมิดได้

ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านและรัฐบาลสอดคล้องระมัดระวังป้องกันผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และกฎหมายเลือกตั้งละเมิดหลักการอันศักดิ์สิทธิ์นี้ โดยเฉพาะบางท่านที่ตีความคำว่า “ประชาธิปไตย” เอาตามใจชอบแล้วนำไปประยุกต์เอาตามใจชอบ ท่านกับรัฐบาลย่อมทราบเหมือนคนไทยทั้งหลายว่า คำนี้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้รับรองแล้วหมายถึง “แบบปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่” ปวงชนแสดงมติของตนโดยทางตรงหรือโดยทางผู้แทนที่ตนเลือกตั้ง ข้าพเจ้าไม่เคยพบคำหรือการปฏิบัติของประเทศใดในโลกที่ถือว่าวุฒิสภาซึ่งสมาชิกเป็นโดยการแต่งตั้งนั้นเป็นระบบประชาธิปไตย

๒. แม้ท่านกับรัฐบาลถือว่ามีหน้าที่เพียงชั่วคราว ระหว่างที่ยังไม่มีรัฐธรรมนูญใหม่ และการเลือกตั้งใหม่ที่จะมีรัฐบาลใหม่ก็ดี แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านกับรัฐบาลมีความรับผิดชอบอย่างสำคัญต่ออนาคตของชาติ เพราะถ้ารัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งที่บัญญัติขึ้นในสมัยรัฐบาลนี้มิได้ให้สิทธิ์ในทางปฏิบัติแก่ราษฎรทุกชั้นวรรณะ และทุกชนชาติไทยมี โอกาสต่อสู้กันอย่างสันติในรัฐสภา เช่น มีวิธีการปฏิบัติเพื่ออภิสิทธิ์ชนฝ่ายเดียวแล้ว ก็จะเป็นช่องทางให้ฝ่ายถูกกีดกันในทางปฏิบัติใช้วิธีต่อสู้นอกรัฐสภาขึ้น ความสงบสุขของบ้านเมืองก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ท่านย่อมเห็นได้ว่าประเทศที่มีการกีดกันในทางกฎหมายหรือในทางปฏิบัติราษฎร ส่วนใดไว้ประเทศนั้นก็มีการต่อสู้ นอกรัฐสภาขึ้น ส่วนประเทศที่ไม่มีมีการกีดกันเช่นว่านี้ก็มิปรากฏว่ามีการต่อสู้กันนอกรัฐสภา

๓. พร้อมจดหมายนี้ ข้าพเจ้าขอส่งมาเพื่อท่านกับรัฐบาลพิจารณาซึ่งบทความที่ข้าพเจ้าให้หัวเรื่องว่า “วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย, โดยให้ราษฎรมีสิทธิ์ถอดถอนผู้แทน (Recall) ให้รัฐจ่ายค่าบ่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดียว”

บทความนี้มีข้อความตรงกัน ในสาระสำคัญ ที่ข้าพเจ้าได้มอบให้แก่องค์การ นักศึกษา ธรรมศาสตร์ที่ปรารถนาได้บทความของข้าพเจ้าไปพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม และมีคำนำเพิ่มเติมภายหลังที่ข้าพเจ้าได้ทราบความเห็นของผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งในสหพันธรัฐเยอรมัน

ถ้าท่านเห็นสมควรโปรดบัญชาให้เจ้าหน้าที่สำนักนายกรัฐมนตรีพิมพ์จดหมายและบทความนี้มอบให้แก่ท่านรัฐมนตรีในคณะของท่านและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการร่างรัฐธรรมนูญ และกฎหมายเลือกตั้งรับไว้ประกอบการพิจารณาด้วย

อนึ่ง ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องที่ข้าพเจ้าเสนอมายังท่านนี้เป็นปัญหาส่วนรวมของประเทศชาติ ฉะนั้นจึงขอเรียนไว้ให้ทราบล่วงหน้าว่าข้าพเจ้าไม่เห็นเป็นการขัดข้องที่ผู้สนใจจะได้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเสนอมวลราษฎร

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

นายปรีดี พนมยงค์

รัฐบุรุษอาวุโส

คำนำ

เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๖ ข้าพเจ้าได้ส่งบทความไปให้องค์การนักศึกษารวมศาสตร์ที่ปรารถนาจะนำลงในหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม ข้าพเจ้าให้ขอบทความนั้นว่า “พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว วิธีให้ราษฎรถอดถอนผู้แทน (Recall) วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าบ่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนนและสภาเดียว” ความเห็นของข้าพเจ้าที่แสดงไว้นั้น บางเรื่องอาศัยจากการที่ข้าพเจ้าเคยเรียนมาทางตำราแต่ยังไม่เคยนำมาปฏิบัติในประเทศไทยบางเรื่องเคยปฏิบัติในประเทศไทย และในต่างประเทศ บางเรื่องข้าพเจ้าได้คิดขึ้นเองคือการให้รัฐจ่ายค่าบ่วยการให้ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐมีเงินนอกงบประมาณพอจ่ายได้ในการเลือกตั้ง ๒๕ ครั้งในรอบ ๑๐๐ ปีนี้ ฯลฯ

ส่วนวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันที่มีข่าวว่าบางท่านต้องการให้นำมาใช้ในประเทศไทยนั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในบทความที่อ้างข้างต้นแล้วว่า ข้าพเจ้าเพียงแต่เคยเรียนทางตำราเมื่อครั้งเป็นนักศึกษาคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสเมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว อันตรงกับสมัยที่ประเทศเยอรมันใช้รัฐธรรมนูญฉบับ “ไวมาร์” ผู้สนใจในประวัติศาสตร์การเมืองย่อมรู้ว่า “พรรคชาติสังคมนิยม” ซึ่งมีชื่อย่อว่า “นาซี” ของฮิตเลอร์ได้อาศัยวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันชนะในการเลือกตั้งเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๒ แล้วฮิตเลอร์ได้เป็นประมุขของรัฐบาล (ชานเซลเลอร์) เยอรมันใน ค.ศ. ๑๙๓๓ (ในเมืองไทยนั้นคนไทยจำนวนไม่น้อยยังคงระลึกได้ถึง “พรรคชาติสังคมนิยม” ของจอมพลสฤษดิ์ โดยมีผู้ที่นิยมลัทธินาซีได้เสนอให้ตั้งขึ้นภายหลังที่จอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหาร ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ และก่อนทำสิ่งที่เรียกเอาเองว่า “ปฏิวัติ” เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ ทำนองคล้าย ๆ กับที่ฮิตเลอร์ทำมาแล้ว)

ต่อมาเมื่อพรรคชาติสังคมนิยมของฮิตเลอร์เป็นพรรคเดียวที่ถูกก้องตามกฎหมาย ครั้นแล้วฮิตเลอร์เป็นเผด็จการเต็มตัว การเลือกตั้งทั่วไปโดยราษฎรไม่มีขึ้นจนกระทั่งสถาปนาสหพันธ์รัฐเยอรมันใน ค.ศ. ๑๙๕๕ ดังนั้นแม้ข้าพเจ้าจะเคยไปประเทศเยอรมันระหว่าง ค.ศ. ๑๙๓๕-๑๙๓๖ ข้าพเจ้าจึงไม่มีทางประสพด้วยตนเองถึงวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันสมัยที่ยังเป็น ประชาธิปไตยอยู่ก่อนฮิตเลอร์ แม้จะได้ตั้งสหพันธ์รัฐเยอรมันขึ้นแล้วและได้มีการเลือกตั้งแบบสัดส่วนตามพรรค ข้าพเจ้าก็ไม่มีโอกาสที่เห็นแก่ตาตนเองว่าผลปฏิบัติจริงเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าเพียงแต่สนใจติดตามข่าวเท่านั้น

ดังนั้น ในบทความดังกล่าวของข้าพเจ้าจึงขอให้นักศึกษาถามผู้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งและขอให้ถามผู้มีประสบการณ์ช่วยอธิบายด้วย ทั้งนี้โดยคำนึงตามสุภาษิตของไทยว่า “สิบปากว่าไม่เท่าหนึ่งตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่าหนึ่งมือคลำ” เมื่อข้าพเจ้าได้ส่งบทความไปยังองค์การนักศึกษาระบบศาสตราจารย์แล้วจึงได้รับหนังสือพิมพ์ “ประชาธิปไตย” ฉบับวันที่ ๒๕ พ.ย. ๒๕๑๖ พบบทความในหัวเรื่องว่า “การเลือกตั้งแบบเยอรมัน” ซึ่งคุณศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์ อดีตคณบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงในสหพันธ์รัฐเยอรมัน ปัจจุบันเป็นอาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยมหิดลได้เขียนไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น คุณศุภวิทย์ ฯ ได้ศึกษาอยู่หลายปีในสหพันธ์รัฐเยอรมันจนสำเร็จปริญญาโท เป็นผู้มีความรู้ทางเศรษฐศาสตร์และการเมืองเป็นนักวิชาการผู้หนึ่งซึ่งมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งแบบเยอรมัน ผมได้อ่านบทความของท่านผู้นี้แล้วเห็นว่าแม้ท่านเป็นนักเรียนจากประเทศเยอรมันแต่ท่านก็ถือเอาหลักวิชาที่ท่านเล่าเรียนได้ความรู้มานั้น มาประยุกต์ตามสภาพท้องถิ่นกาลสมัยของประเทศไทย ข้าพเจ้าจึงขอคัดความตอนหนึ่งแห่งบทความของท่านมาไว้ดังต่อไปนี้

“ระบบการเลือกตั้งที่กล่าวมาโดยสังเขปข้างบนนี้เหมาะสมใช้การได้พอสมควรในเยอรมันตะวันตกซึ่งเป็นประเทศที่มีระบบพรรคการเมืองที่แข็งแกร่งใช้เวลาวिकासมากราวร้อยปี มีประชาชนที่มีการศึกษาดี และต้นตอในทางการเมืองมากกว่า ประชากรส่วนใหญ่ในยุโรปเข้าใจการเลือกตั้งพรรคโดยอาศัยนโยบายเป็นเครื่องตัดสิน มีการปกครองแบบมลรัฐ การคัดเลือกตัวผู้สมัครจึง Decentralized และมีการส่งรายชื่อผู้สมัครเป็นรัฐ ๆ ไป ฯลฯ

เพราะฉะนั้นการนำเอาระบบนี้มาใช้ในประเทศไทย ซึ่งมีได้มีการปกครองแบบมลรัฐระบบพรรคการเมืองยังอ่อนปวกเปียก นโยบายของพรรคต่าง ๆ ก็หาความแตกต่างที่เด่นชัดไม่ได้ และประชาชนส่วนใหญ่ยังนิยมเลือกตัวบุคคลอยู่ อีก ทั้งยังไม่ชินกับนโยบายพรรค ฯลฯ จึงเป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาอย่างละเอียดละออถึงข้อเสียอันพึงเกิดขึ้นได้”

คุณศุภวิทย์ ฯ ได้กล่าวถึงสิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้ามิได้เน้นไว้ในบทความของข้าพเจ้าคือการศึกษาที่ประเทศเยอรมันตะวันตกมีการปกครองแบบมลรัฐ ซึ่งเป็นเครื่องสะกิดใจให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญได้ระลึกไว้ ในบทความของข้าพเจ้าได้กล่าวแต่เพียงชื่อประเทศเยอรมัน

ตระหนักว่าสหพันธรัฐเยอรมัน เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าคนไทยทั่วไปก็พอจะรู้ความหมายของคำว่า “สหพันธรัฐ” อยู่แล้ว ซึ่งต่างกับประเทศไทยที่เป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเป็นแต่เพียงรัฐเดี่ยวของราชอาณาจักรนั้น ข้าพเจ้าจึงขอชมเชยคุณศุภวิทย์ ฯ ที่สะกิดให้ผู้สนใจในวิธีเลือกตั้งแบบเยอรมันว่า ประเทศเยอรมันตะวันตกนั้นมีการปกครองแบบมลรัฐต่างกับของไทย ข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านผู้อ่านบทความของข้าพเจ้าถือเอาบทความของคุณศุภวิทย์เป็นหลักประกอบด้วย แล้วพึงวินิจฉัยว่าการเลือกตั้งแบบเยอรมันในทางหลักวิชาการก็ดี ในทางปฏิบัติก็ดีเหมาะสมแก่กาลสมัยของประเทศไทยในปัจจุบันนี้หรือไม่

เนื่องจากมีผู้สนใจหลายท่านต้องการทราบความเห็นของข้าพเจ้า ถึงวิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย ข้าพเจ้าจึงขอให้คุณปราโมทย์ พึ่งสุนทร อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และอดีตพณสมชาติ เป็นผู้ช่วยจัดพิมพ์บทความที่ข้าพเจ้ามอบให้องค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ประกอบกับคำนำที่เขียนในวันนี้รวมกันเป็นหนังสือเล่มหนึ่งให้ชื่อว่า

ข้อเสนอของนายปรีดี พนมยงค์

ต่อ

ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี

เรื่อง

“วิธีส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตย”

โดยให้ราษฎรมีสิทธิถอดถอนผู้แทน (Recall) ให้รัฐจ่ายค่าป่วยการแก่ราษฎรที่เดินทางมาลงคะแนนเสียง, วิธีเลือกตั้งที่ไม่ซับซ้อน, ไม่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรค, สภาเดี่ยว

หวังใจว่าทุกท่านที่ปรารถนาส่งเสริมให้ราษฎรสนใจประชาธิปไตยคงจะรับไว้ประกอบพิจารณา

วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๑๖

ปรีดี พนมยงค์

พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนชายตัว, วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall) วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าบวการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน, ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่, และ “สภาเดี่ยว”

เสนอโดย

นายปรีดี พนมยงค์

ด้วยคุณพิรพล ในนามขององค์การนักศึกษารวมศาสตร์ได้โทรศัพท์ขำทวิปจากกรุงเทพฯ มาถึงผมที่ซานกรุงปารีส ขอคำขวัญและบทความเพื่อองค์การ ฯ นำลงในหนังสือที่จะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึกวันที่ ๑๐ ธันวาคม ผมยินดีสนองศรัทธาโดยขอให้ถือตามคำขวัญอันหนึ่งอันเดียวกันที่ผมมอบให้แก่ชาวธรรมศาสตร์ในสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) และมวลชนที่รักชาติทั้งหลายว่า “จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม”

ส่วนบทความสำหรับองค์การ ฯ คราวนี้ ผมได้ลงมือเขียนไว้หลายหน้ากระดาษพิมพ์แล้วแต่ยังไม่ครบถ้วนตามที่ตั้งใจไว้เพื่อให้หนังสือศึกษานักเรียนและมวลราษฎรพึงตระหนักถึงภัยอันตรายที่กำลังคุกคามประชาธิปไตยโดยตรงและโดยทางอ้อม โดยเฉพาะพวกที่เอาเสียคลุมที่มีป้ายยี่ห้อว่าประชาธิปไตยมาสวมใส่เพื่ออำพรางธาตุแท้ปฏิกริยาของเขา แทรกซึมเข้ามาในขบวนการของนิสิตศึกษานักเรียนและมวลราษฎร เพื่อหวังเหนี่ยวรั้งให้ประชาธิปไตยที่วีรชนได้นำมาให้ปวงชนก้าวหนึ่งแล้วต้องชะงักงันและตั้งให้ถอยหลังเข้าคลองเพื่ออภิสิทธิ์ชนได้เบียดเบียนปวงชนต่อไปอีก หรือฟื้นฟูระบบเบียดเบียนการกดขี่ที่อภิสิทธิ์ชนเคยทำมาแล้วในอดีต ซึ่งจะเห็นได้จากการที่บางคนเอาคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่มีความหมายตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานรับรองแล้วว่าหมายถึง “แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่” นั้นมาผันแปรเอาตามใจชอบ และนำไปประยุกต์ลักษณะของรัฐธรรมนูญฉบับที่ตนชอบตามอคติเช่นรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๒ ที่มีบทถาวรว่าประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกนั้น ผู้มีอคติในรัฐธรรมนูญฉบับนั้นก็ว่าฉบับนั้นเป็นประชาธิปไตย และประยุกต์แก้รัฐธรรมนูญฉบับอื่นที่ตนไม่ชอบ โดยเลือกเอาตอนที่ตนบทเฉพาะกาลชั่วคราวโดยมิได้พิจารณาด้วยบทถาวรซึ่งเมื่อพ้นกำหนดเฉพาะกาลแล้วจะมีลักษณะเป็นหรือไม่เป็นประชาธิปไตย ส่วนบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ๒๔๗๒ ซึ่งแสดงว่ารับมรดกตกทอดจากรัฐธรรมนูญ ๙ พ.ย. ๒๔๗๐

ที่มีฉายาว่า “รัฐธรรมนูญไต่คุ่ม” นั้นผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญไม่ยอมพูดให้เป็นวิพากษานโดย
 บริสุทธิ์ใจแก่นักศึกษานักเรียนและมวลราษฎร แม้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับ
 ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ที่ไม่มีบทเฉพาะกาลแต่ตัวบทได้กล่าวไว้ถึงการเลือกตั้ง ๓ สมัย ก็ยอให้นัก
 นักศึกษานักเรียนเพียงสมัยที่ ๑ ในระยะหัวต่อ ๖ เดือนเท่านั้นว่าเป็นลักษณะของธรรมนูญนั้น
 “ออกมาในรูปรวบรวมอำนาจโดยสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมี ๗๐ นาย แต่งตั้งโดยผู้รักษา
 พระนครฝ่ายทหาร” โดยไม่กล่าวถึงสมัยที่ ๒ และสมัยที่ ๓ เมื่อพ้นกำหนด ๑๐ ปีที่การปกครอง
 จะเป็นถาวรโดยราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนทั้งปวง ซึ่งเป็นการชู้ฉ้อการณ้ประชาธิปไตยให้เป็น
 ระบบถาวรของสยาม

แม้ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญไทยจะยอมรับรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๕ เป็นประชาธิปไตย
 ทั้งในรัฐธรรมนูญนั้นราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนโดยตรง และพutschสมาชิกเป็นผู้ที่ราษฎรเลือก
 ตั้งเองโดยวิธีทางอ้อมหรือเลือกตั้ง ๒ ชั้น แต่ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญก็ขมวดไว้ว่า “กล่าวกันว่า
 เป็นการเลือกตั้งที่เล่นพรรคเล่นพวก สมาชิกพutschสภาล้วนแต่เป็นพวกของ นายปรีดี พนมยงค์
 เกือบทั้งสิ้น” ผู้มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่าเป็นคำกล่าวของพวกที่แพ้ในการเลือกตั้งโดยพวกเขา
 ไม่บอกความจริงที่รู้หรือควรรู้ได้ว่าฝ่ายแพ้เลือกตั้งทำบัญชีสมัครฝ่ายตนขึ้นหวัง “กินรวบ” ชนิด
 “รวมเขต” จังหวัดใหญ่เหมือนดังที่พวกเขาพยายามโฆษณาชวนเชื่อให้ใช้วิธี “รวมเขต” ใน
 รัฐธรรมนูญที่กำลังร่างกันอยู่ เมื่อพรรคอื่นๆ รู้ว่าอีกพรรคหนึ่งเตรียมใช้วิธีกินรวบแล้วก็สมาน
 กันหลายพรรคเป็นแนวร่วมทำบัญชีรายชื่อผู้สมัครของแนวร่วมขึ้นบ้าง เมื่อฝ่ายที่เตรียมกินรวบ
 มีคะแนนเสียงน้อยกว่าฝ่ายแนวร่วมก็เป็นธรรมชาติที่แทนจะ “กินรวบ” นั้นกลายมาเป็น “แพ้รวบ”

ผู้ที่เรียกร้องให้มีการเลือกตั้งตามระบบพรรคนั้นควรรู้ว่าเขาทำกันอย่างไร ใคร
 เคยพบเห็นบ้างว่า พรรคใดแทนจะออกเสียงให้คนสังกัดพรรคตน กลับไปออกเสียงให้คนสังกัด
 พรรคอื่น ผมมิใช่หัวหน้าของพรรคใดในการเลือกตั้งพutschสมาชิกครั้งกระนั้นซึ่งแต่ละพรรคก็มี
 หัวหน้าและกรรมการพรรคของเขาโดยเฉพาะ สมาชิกในพรรคต่างๆ ที่เป็นฝ่ายชนะครั้งนั้นมีผู้
 เคยเป็นนักเรียนกฎหมาย และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองหลายคนและมีผู้ให้
 ความนับถือผมเนื่องจากผมรับใช้ชาติมาหลายกรณีที่เขาเห็นประจักษ์ จึงเป็นการยากที่ผมจะห้าม
 มิให้สมาชิกเหล่านั้นนับถือผม ฉะนั้นการที่จะลงโทษผมเช่นที่กล่าวนั้นจึงไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง

และถ้าถือตามคำที่ผู้ย่อประวัติรัฐธรรมนูญกล่าวแล้ว องค์การนักศึกษารวมศาสตร์ที่ขอคำขวัญ และบทความของผมโดยมีศรัทธาต่อผมก็จะถูกหาว่าเป็นพรรคพวกของผมไป

ผมได้เคยเสนอไว้ในบทความอื่น ๆ ที่ขอรับรองรัฐบาลพิมพ์รัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับ เพื่อจำหน่ายให้นิสิตนักศึกษา นักเรียนมวลราษฎรหาซื้อได้โดยราคาย่อมเยาเพื่อเป็นเครื่องมือประกอบการพิจารณาเสนอความเห็นรัฐบาลในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่แล้ว และเมื่อได้เห็นการเขียนประวัติรัฐธรรมนูญที่อ้างข้างต้นนั้น ผมก็ยังเห็นความจำเป็นที่ท่านทั้งหลายต้องมีหนังสือรวบรวมรัฐธรรมนูญ เพื่อนิสิตนักศึกษา นักเรียนมวลราษฎรจะได้จัดตั้งกลุ่มศึกษาของตนเอง และเทียบรัฐธรรมนูญทุก ๆ ฉบับตั้งแต่คำปรารภและทุกมาตราแล้ววินิจฉัยเองว่าเรื่องใดตอนใด เป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็นโดยปราศจากอคติ แม้รัฐธรรมนูญฉบับที่ผมมีส่วนร่างก็ขอเชิญวิจารณ์ได้เสรีท่านก็จะพบเองว่าผู้เขียนได้กล่าวตามความจริงหรือไม่

เพื่อที่องค์การ ฯ จะได้บทความของผมลงพิมพ์ทันในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๖ ผมจึงขอส่งมาคราวนี้เฉพาะตอนที่เกี่ยวกับเรื่องที่กำลังสนใจในระหว่างนี้ และเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่นักศึกษาหลายคนได้มาถามผมรวมทั้งคุณเสาวนีย์ ฯ เคยบอกและเคยถามด้วย โดยผมให้หัวเรื่องบทความว่า

“พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว, วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall), วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก, เสนอให้รัฐจ่ายค่าบ่วยการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน, ชนรุ่นใหม่มิทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่, และ “สภาเดียว” ผมไม่ขัดข้องที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์การนิสิตศึกษานักเรียนแห่งสถานศึกษาทั้งหลาย หนังสือพิมพ์และผู้สนใจทุกท่านจัดพิมพ์ขึ้นได้โดยผมไม่สงวนลิขสิทธิ์

๑. พรรคใดบ้างที่สามารถป้องกันผู้แทนขายตัว ?

๑.๑ ท่านทั้งหลายได้ยินได้ฟังหรือได้เห็นตัวอย่างที่สด ๆ ร้อน ๆ จากการเลือกตั้งระบบพรรคที่แล้วมาว่าระบบพรรคนั้นได้แก้ปัญหาที่กล่าวกันว่า “ผู้แทนขายตัว” ได้หรือไม่ปัญหาอยู่ที่คุณธรรมของผู้แทนแต่ละคนว่ามีความซื่อสัตย์ต่อประชาธิปไตยและต่อมวลราษฎรหรือไม่ ผู้แทนในพรรคหนึ่ง ๆ ย่อมมีทั้งคนที่ซื่อสัตย์และไม่ซื่อสัตย์ต่อมวลราษฎร ส่วนผู้ที่สมัครโดยไม่สังกัดพรรค ซึ่งไม่มีทางจะได้ประโยชน์จากพรรคก็ไม่มีทางขายตัวนอกจากผู้แทนที่เห็นแก่ตัวและจำพวกที่เรียกว่า “ผู้แทนผี” ส่วนพรรคนั้นก็มิชนิดที่เรียกกันว่า “พรรคผี” ที่อ้างว่าเป็นฝ่าย

ก้าน แต่ตนเองหรือพรรคของตนหรือบางคนในพรรคของตนแอบไปรับประโยชน์จากฝ่ายรัฐบาล ชนรุ่นใหม่ที่มีสนใจก็ขอให้ศึกษาจากผู้แทนรุ่นเก่าที่มีประสบการณ์และความหมายของ “ผู้แทนผี” และ “พรรคผี” ไว้ด้วย ซึ่งเป็นการนิมิต (Invention) ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่การเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๙๒ ที่เขียนไว้เพื่ออภิสิทธิ์ชนและเพื่อที่ฝ่ายเสรีมั่งคั่งคิลลาจะเอาชนะให้ได้ประกอบเป็นรัฐบาลขึ้น ก็ต้องใช้วิธีการหาคะแนนเสียงเพิ่มจาก “ผู้แทนผี” และ “พรรคผี” ที่ไม่อาจควบคุมสมาชิกในพรรคของตนได้ทั่วถึงจึงมีผู้แอบไปรับเงินจากฝ่ายเสรีมั่งคั่งคิลลาโดยยอมทำที่พรรคไม่สามารถจับได้ เช่น ไม่มาประชุมในวันออกเสียงให้ความไว้วางใจรัฐบาล หรือในวันที่จะคัดค้านกฎหมายสำคัญของฝ่ายรัฐบาล โดยอ้างว่าป่วยหรืออ้างเหตุอื่นที่ไม่สามารถมาประชุมได้ การหลบตัวไม่มาสภาเช่นนี้ก็เป็นการเพียงพอแก่ฝ่ายเสรีมั่งคั่งคิลลาที่พรรคฝ่ายค้านมีเสียงคัดค้านน้อยลงไป

๑.๒ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนตามรัฐธรรมนูญ ฉบับ ๒๕๑๑ สรุปการเลือกตั้งครั้งนี้ มีพรรคการเมืองได้ส่งสมาชิกของพรรคเข้ารับเลือกตั้งรวมทั้งผู้ไม่สังกัดพรรคการเมืองโตสมัครรับเลือกตั้งด้วย ปრაกฏผลดังนี้

พรรคสหประชาไทย	ได้	๗๖ คน
พรรคประชาธิปไตย	ได้	๕๗ คน
พรรคแนวร่วมเศรษฐกิจ	ได้	๔ คน
พรรคสัมมาชีพช่วยชาวนา	ได้	๑ คน
พรรคแนวประชาธิปไตย	ได้	๗ คน
พรรคเสรีประชาธิปไตย	ได้	๑ คน
พรรคประชาชน	ได้	๒ คน
ผู้ไม่สังกัดพรรคใด	ได้	๗๑ คน
	รวม	๒๑๙ คน

ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าพรรค ส.ป.ท. ของฝ่ายจอมพลถนอมมีสมาชิกน้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด แต่ก็สามารถเอาชนะในสภาผู้แทนได้ ผมเห็นว่าเราไม่ควรลงโทษว่าผู้ไม่สังกัดพรรคใดทุก ๆ คนชายตัวให้แก่ฝ่ายจอมพลถนอม เราควรให้ความเป็นธรรมว่าผู้ไม่สังกัดพรรคใดนั่นเอง หลายคนหรือจำนวนมากคัดค้านเรื่องทจอมพลถนอมเสนอรัฐสภา ปัญหาจึงมี

ว่าเสียงที่ฝ่ายจอมพลถนอมได้ขึ้นจนเกินกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดนั้น ได้มาจากผู้แทนที่สังกัดพรรคอื่น ๆ ด้วย ถ้าผู้สนใจศึกษาให้รอบคอบจะเห็นว่าบางพรรคที่อ้างว่าเป็นฝ่ายค้านอย่างสำคัญได้ยกมือให้เรื่องที่จอมพลถนอมเสนอและบางครั้งพูดค้าน แต่พอถึงเวลาก่อนลงมติก็บังเอิญมีความจำเป็นต้องไปห้องน้ำบ้าง หรือไปพักผ่อนที่สโมสรสภาเพราะพูดมาเหนื่อยแล้วจึงขึ้นมาลงคะแนนในที่ประชุมไม่ทัน และยังมีบางคนของพรรคที่มีได้มาประชุม ผมจึงขอเสนอให้ผู้ที่สนใจสอบสวนดูว่าที่มีผู้อ้างว่าการเลือกครั้งชนิด “รวมเซต” ในจังหวัดใหญ่แล้วได้ผู้แทนของบางพรรคชนิด “กินรวบ” นั้น สามารถป้องกันผู้แทนชายตัวได้จริงหรือไม่

เมื่อครั้งผมยังอยู่ในประเทศไทยไม่เคยพบว่ามีการเล่นพนันขนาดหนักในสโมสรรัฐสภา แต่เมื่อมาอยู่ในประเทศฝรั่งเศสแล้วได้อ่านหนังสือพิมพ์จากประเทศไทยประกอบด้วยมีผู้เห็นแก่ตามมาเล่าให้ฟังยืนยันความจริงของหนังสือพิมพ์ที่กล่าวว่า ผู้แทนจำนวนหนึ่ง มิใช่ทั้งหมดได้เล่นการพนันได้เสียกันถึงขนาดเป็นแสน ๆ บาททีเดียว ฝ่ายแพ้ ไม่มีเงินชำระก็ต้องเป็นลูกหนี้ตามชื่อที่หนังสือพิมพ์และผู้เห็นแก่ตาตนเองเล่าให้ฟังนั้น เป็นบุคคลของทุกพรรครวมทั้งพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญ นิสิตนักศึกษาที่เรียนที่อยู่ในเมืองไทยถ้าต้องการความจริงก็อาจทราบได้ดีกว่าผม ดังนั้นตามตัวอย่างของเมืองไทยเราเห็นเองพรรคการเมืองไม่อาจควบคุมสมาชิกของตนให้ประพฤติในสิ่งควรประพฤติและละเว้นในสิ่งควรละเว้นได้

๑.๓ ส่วนพรรคการเมืองในเมืองนอกนั้นเราไม่ควรอ่านเพียงตำราเท่านั้น ควรศึกษาจากการปฏิบัติว่าเขาป้องกันการขายตัวของผู้แทนได้หรือไม่

(๑) ผู้ที่ไม่เคยไปเมืองนอกก็ได้ฟังวิทยุหรืออ่านหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยแถลงข่าวข้อเท็จจริงที่ลือกระฉ่อนไปทั่วโลกระหว่างนี้ก็คือ “Watergate” (วอเตอร์เกต) ซึ่งพรรค “Republican” ใช้วิธีลอบบันทึกอัดเสียงคำปรึกษาหารือของพรรค “Democrat” ที่สำนักงานใหญ่ของพรรคนี้ที่ตั้งอยู่ ณ อาคาร “วอเตอร์เกต” ณ กรุงวอชิงตัน พรรคนั้นพยายามปิดบังคนทำผิดของพรรค แต่เมื่อเรื่องถึงมืออัยการและผู้พิพากษาได้สวนพรรคนี้ถึงส่งตัวบางคนที่เป็นชั้นลูกน้องเป็นการบุชยันต์ เรื่องก็ยังไม่จบลงง่าย ๆ ก็ลุลูกถามมาถึงท่านประธานาธิบดีนิกสันเองที่ผู้พิพากษาได้สวนขอเทปอัดเสียง แต่ท่านได้อ้างเอกสารที่ไม่ยอมมอบเทปอัดเสียงให้ เรื่องยังคาราคาซังอยู่จนทุกวันนี้

(๒) เมื่อไม่นานมานี้ท่านแอกนิกก็ต้องลาออกจากการเป็นรองประธานาธิบดีสหรัฐ เพราะผู้พิพากษาที่มีหน้าที่สอบสวนได้ความว่า ท่านรับเงินจากผู้รับเหมาบางคนที่จะช่วยในการเลือกตั้งของพรรคท่าน ยังมีบุคคลหลายคนแห่งทำเนียบขาวที่ถูกฟ้องศาลฐานขโมยเงินที่นักธุรกิจเอามาให้เพื่อช่วยในการเลือกตั้งของพรรคในชั้นแรกพรรคก็อุบเรื่องไว้ แต่ราษฎรอเมริกันอะอะมากขึ้น พรรคก็ต้องให้พวกของตนลาออกจากราชการ มิใช่พรรคจัดการขึ้นก่อนราษฎร

(๓) แม้ว่าพรรคดีโมแครตที่ตามชื่อแปลว่า “พรรคประชาธิปไตย” ก็มีกรณีทำนองเดียวกันกับพรรค “รีพับลิกัน” ถ้าพรรคนั้นยังไม่เป็นรัฐบาลเรื่องก็อ่อนจวนน้อยหน่อย แต่ถ้าพรรคนั้นเป็นรัฐบาลก็ไม่แน่ว่าจะมีคนในพรรคกินกันขนาดไหน เพราะหลายคนแห่งพรรคนั้นเป็นคนโลกมากเพราะมีหนี้สินพันตัวก็มีอยู่

(๔) ในยุโรปอีกหลายประเทศก็ปรากฏว่ามีหลายพรรคที่สมาชิกขายตัว เช่นสมาชิกบางคนแห่งพรรคฝ่ายรัฐบาลในฝรั่งเศส ได้อาศัยอำนาจหน้าที่ทำการทุจริตกรณีเครดิต อสังหาริมทรัพย์ คนไทยที่ไม่เคยมาเมืองนอกก็คงได้ฟังวิทยุหรือได้อ่านหนังสือพิมพ์กรณีที่ท่านโพรฟูโม รัฐมนตรีแห่งพรรคคอนเซอร์เวทีฟ ได้สมสู่กับหญิงโสเภณีที่ทูตทหารโซเวียตก็ไปสำนักันนั้นด้วย เป็นที่น่าอับอายแก่ความลับสุดยอดของรัฐบาลอังกฤษ เมื่อไม่นานมานี้ยังมี ท่านเจ้าศกดินา แห่งพรรคเดียวกันนั้น ซึ่งดำรงตำแหน่งช่วยว่าการในกระทรวงป้องกันราชอาณาจักร ได้สมสู่กับหญิงโสเภณีอีกหลายคนที่มาจากแหล่งลับเยอรมัน และยังมีกรณีมากหลายที่คนสังกัดพรรคหนึ่งแล้วขายตัวให้พรรคอื่น ถ้าราษฎรยังไม่เปิดโปงขึ้นพรรคก็อุบเรื่องไว้

๑.๔ จากปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมในประเทศไทยเองและในเมืองนอก จึงเห็นได้ว่า การป้องกันผู้แทนขายตัวนั้นมิใช่ทำได้โดยพรรค การที่ประเทศต่าง ๆ มีพรรคการเมืองนั้น เราต้องศึกษาตามหลักวิชาการเมืองให้ถูกต้องเสียก่อนว่าคนในชาติหนึ่ง ๆ นั้น ประกอบด้วยหลายชนชั้นวรรณะซึ่งมีฐานะทางสังคมและทางดำรงชีพต่าง ๆ กัน แต่ละชนชั้นวรรณะแต่ละอันดับปลักย่อยก็มีพรรคซึ่งเป็นตัวแทนในการดำเนินเพื่อให้บรรลุตามความปรารถนาที่เป็นอุดมคติของชนชั้นวรรณะและอันดับปลักย่อย ในบางประเทศเช่นใน ส.ร.อ. มีสิ่งที่เรียกว่า “พรรค” ใหญ่ ๒ พรรค นั่นคือ “ดีโมแครต” ที่แปลตามชื่อว่า “พรรคประชาธิปไตย” และ “รีพับลิกัน” ที่แปลว่า “ชาวสาธารณรัฐ” นั้น ก็เป็นพรรคของฝ่ายนายทุนด้วยกันและไม่มีอุดมคติแน่นอนเป็นประจำ คือก่อนจะมีเลือกตั้งต่างพรรคก็นัดประชุมกำหนดนโยบายเป็นคราว ๆ

ไป บางคราวนโยบายของ “ตีโมแคร์ต” ก็เหมือนกับ “รีพับลิกัน” ชุกก่อนขึ้นไป ๑ ชุก เคยทำมา จึงมีลักษณะเป็น “พวกการเมือง” ยิ่งกว่า คือ ฝ่ายนายทุนแยกออกไป ๒ พวกตาม ซอดังกล่าว ส่วนพรรคที่แท้ยังมีอุดมคติแน่นอนใน ส.ร.อ. นั้นถูก “พวกการเมือง” ใหญ่ของ ฝ่ายนายทุนก็คั่นโดยวิธีเลือกตั้งของระบบพวกการเมืองนั้น ท่านก็ยอมเห็นได้ว่าพรรคการเมือง ใหญ่นั้นไม่สามารถป้องกันผู้แทนชายตัวได้ตามที่กล่าวมาแล้ว

๒. วิธีให้ราษฎรถอดผู้แทน (Recall)

๒.๑ เมื่อคุณเสาวณีย์ ลิ้มมานนท์ มาถามผมถึงวิธีป้องกันผู้แทนชายตัว ผมได้ ชี้แจงความเห็นว่ามีใช้แก่โดยวิธีพรรค ที่ไม่เคยปรากฏในเมืองไทยและเมืองนอกตามตัวอย่างที่ผม กล่าวมาแล้ว แต่อยู่ที่ต้องแก้ตัวผู้แทนนั้น ๆ เองว่าจะมีวิธีการอย่างไรให้เขามีสิทธิถอดตั้ปะยี้คมัน ในประโยชน์ของมวลราษฎรยิ่งกว่าส่วนตัว มีวิธีการที่เขาจำต้องประพฤติในสิ่งควรประพฤติ ละเว้นในสิ่งควรละเว้น และต้องใช้วิธีให้อำนาจแก่ราษฎรที่เลือกตั้งผู้แทนขึ้นมาสามารถควบคุม ผู้แทนของตนได้โดยตรง มิใช่หวังให้พรรคควบคุม ผมเห็นว่าวิธีป้องกันผู้แทนชายตัวมีวิธีที่ดี ที่สุดอย่างหนึ่งเท่าที่พบ คือวิธีรัฐธรรมนูญของบางประเทศและบางรัฐ เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Recall” ซึ่งแปลว่า “การเรียกตัวกลับคืน” หรือ “การถอดผู้แทน” คือเมื่อราษฎรใน เขตเลือกตั้งผู้แทนคนใดเห็นว่าผู้แทนของตนมีพฤติการณ์ที่ส่อให้เห็นว่าไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตน ก็มีสิทธิเมื่อรวมกันได้ประมาณร้อยละ ๒๕ หรือกว่านั้นขึ้นไปทำหนังสือยื่นต่อรัฐสภาหรือองค์การ ใดที่เหมาะสมเรียกตัวผู้แทนนั้นกลับคืนให้หมดสมาชิกภาพไป วิธีนี้เริ่มมีขึ้นก่อนในบางแขวง (Canton) อันเป็นรัฐในสหพันธรัฐสวิสเซอร์แลนด์ ต่อมาบางมลรัฐในสหรัฐอเมริกาได้นำวิธีนี้ ขึ้นไปใช้ แต่รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาไม่ยอมใช้วิธีนี้จึงมีผู้แทนทั้งพรรค “ตีโมแคร์ต” และ “รีพับลิกัน” ชายตัวกันหลายคน ส่วนในรัฐธรรมนูญจีนตามระบบประชาธิปไตยแผนใหม่นั้นก็มี บทบัญญัติวิธีเรียกผู้แทนกลับคืนคล้ายกันกับวิธีของบางมลรัฐและบางแขวงในค่ายเสรีนิยม

๒.๒ วิธีเรียกผู้แทนกลับคืนต้องใช้จ่ายเงินของรัฐบาลมาก ถ้ามีการเลือกตั้งชนิด “รวมเขต” ของจังหวัดใหญ่ ๆ แต่ถ้ามีการเลือกตั้งชนิด “แบ่งเขต” ของจังหวัดใหญ่เท่ากับ จำนวนของจังหวัดนั้นพึงมีผู้แทนได้แล้วรัฐก็ใช้เงินน้อยกว่า เท่ากับการเลือกตั้งซ่อมเมื่อผู้แทน

ตายหรือลาออก เมื่อผู้แทนแต่ละคนรู้ว่าตนเองอาจจะถูกราชฎาเรียกตัวกลับคืนหรือถูกถอนการเป็นสมาชิกโดยราชฎาในเขตของตน ผู้แทนแต่ละคนก็ต้องระมัดระวังตัวโดยไม่ทำผิดต่อกฎมกติกาคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้แก่ราชฎาในขณะที่เลือกตั้งรวมทั้งไม่ยอมขายตัว ดังนั้นเราอาจจะไม่มีการถอนตัวผู้แทนหรือจะถอนเพียงไม่กี่คนที่ไม่มีสิทธิโอบรับปะ แต่ราชฎาก็คงไม่เสียสายที่จะต้องใช้จ่ายในการเลือกตั้งใหม่ดีกว่าที่จะปล่อยให้ผู้แทนขายตัวคงอยู่ในตำแหน่งต่อไปจนครบวาระ

ถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่กำหนดให้มีสภาผู้แทนแต่สภาเดียว โดยไม่มีสภาสูงหรือวุฒิสภา ตามที่ผมทราบจากคุณเสาวณี ลิมมานนท์ว่า นักศึกษาได้เคยร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไว้ก่อนเหตุการณ์ตุลาคมแล้วว่าให้มีสภาผู้แทนแต่สภาเดียว รัฐก็สามารถประหยัดเงินที่จะต้องจ่ายเป็นเงินเดือนของทำนวุฒิสมาชิกและค่าใช้จ่ายวุฒิสการวมแล้วปีหนึ่งกว่าสิบล้านบาทนั้น เอามาตั้งเป็นเงินงบประมาณไว้เพื่อใช้ในการเลือกตั้งซ่อมแทนตำแหน่งว่างที่ผู้แทนชนิดขายตัวเองต้องถูกเรียกกลับคืนหรือถูกถอนสมาชิกสภาโดยราชฎาเอง ผมกะเนว่าเงินสำรองที่ประหยัดได้ประมาณปีละสิบล้านบาทเพียงพอการที่จะเลือกตั้งซ่อมไม่น้อยกว่าสิบตำแหน่ง แต่ถ้าเงินสำรองนั้นไม่พอก็ขอตั้งงบประมาณเพิ่มเติมได้ โดยคิดว่ากาเลือกตั้งใหม่ทั่วทั้งประเทศนั้นก็เคยทำกันมาแล้ว เมื่อรัฐบาลกับสภาผู้แทนขัดแย้งกันก่อนถึงกำหนดวาระที่ผู้แทนหมดสมาชิกภาพ รัฐบาลก็สามารถยุบสภาแล้วให้มีการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งต้องใช้จ่ายเงินยิ่งกว่าการเลือกตั้งใหม่แทนในตำแหน่งว่างที่ผู้แทนราชฎาเรียกตัวกลับคืน

๓. วิธีเลือกตั้งจากง่ายไปสู่ยาก

นักศึกษาหลายคนถามผมว่าวิธีเลือกตั้งชนิดใดจึงจะเหมาะสมแก่สภาพของราชฎาไทยในปัจจุบัน

๓.๑ ผมตอบว่าบางวิธีผมเคยเรียนเคยเห็นมา และเคยนำเสนอใช้ในประเทศไทย บางวิธีเคยอ่านจากตำราแต่ไม่เคยมีประสบการณ์เอง แต่ก็พิจารณาจากสภาพของราชฎาไทยเป็นสำคัญก่อนอื่นว่าจะต้องตั้งต้นจากง่ายไปสู่ยาก เปรียบเหมือนนักเรียนชั้นประถมก็ต้องเรียนเลื่อนขึ้นไปเป็นลำดับไปสู่มัธยมแล้วเข้ามหาวิทยาลัยเรียนชั้นปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอกเป็นลำดับไป ถ้าจากประถมกระโดดขึ้นเรียนปริญญาเอกก็ไม่มีทางสำเร็จและจะทำให้นักเรียนผู้นั้นเบื่อหน่ายไม่มาเรียนหรือลาออกไป ฉะนั้นใครก็ตามที่วิธีเลือกตั้งยุ่งยากซับซ้อนราชฎาที่มีสภาพยังไม่ถึงขั้นนั้นก็เบื่อหน่ายแล้วก็จะไม่มาออกเสียงลงคะแนน ความหวังที่ท่านจะให้ประชาชนนิยมระบบประชาธิปไตยก็ไม่อาจบรรลุได้

๓.๒ ปาฐกถาในที่ประชุมนักเรียนไทยในอังกฤษที่เมืองคอนแอสเทอร์เมื่อ ๒๘ ก.ค. ๒๕๑๖ นั้น ผมได้กล่าวไว้แล้วว่าประเทศอังกฤษที่ถือกันว่าเป็นแม่แห่งระบบประชาธิปไตยทางรัฐสภาซึ่งคนอังกฤษได้คุ้นกับการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรมาหลายร้อยปีแล้วนั้น เขาก็ยังใช้วิธีแบ่งเขตเลือกตั้ง ๑ เขตต่อผู้แทนคนหนึ่ง ประเทศอังกฤษมีพลเมืองประมาณ ๕๔ ล้านคน ได้แบ่งออกเป็น ๖๓๐ เขตเลือกตั้งถ้าคิดถัวเฉลี่ยก็ประมาณ ๑ เขตต่อพลเมือง ๘๐,๐๐๐ คน แม้ว่าในอังกฤษจะนิยมวิธีมีพรรคการเมือง แต่เขาไม่บังคับผู้สมัครให้สังกัดพรรคเพราะเป็นเสรีภาพของผู้สมัครที่จะสังกัดพรรคหรือไม่สังกัด ราษฎรอังกฤษมิได้หลบลูหลบตาว่าใครชอบพรรคใดก็เลือกคนที่สักแต่ว่าสังกัดพรรคนั้น คือเขาดูคุณลักษณะตัวของผู้สมัครด้วยและโดยเหตุที่เขตหนึ่งๆ มีพลเมืองประมาณไม่ถึง ๑ แสนคนและผู้มีสิทธิออกเสียงถัวเฉลี่ยประมาณ ๖๐,๐๐๐ คนต่อ ๑ เขต ผู้สมัครก็สามารถติดต่อทำความรู้จักกับผู้มีสิทธิออกเสียงได้เป็นส่วนมาก และผู้มีสิทธิออกเสียงก็สามารถพิจารณาคุณลักษณะของผู้สมัครได้ด้วยนอกจากดูในชั้นแรกว่าดีแล้ว แต่ผู้แทนแอบไปประพฤติชั่วภายหลังในบางกรณีซึ่งอังกฤษไม่ใช้วิธี "Recall" คือให้ราษฎรเรียกตัวกลับคืน

เมื่ออังกฤษแบ่งเขตเลือกตั้งไม่กว้างขวางใหญ่โตนัก เขาก็แยกหน่วยออกเสียงได้หลายหน่วยสะดวกแก่การที่คนอังกฤษมาลงคะแนนเสียงโดยไม่เสียเวลาเดินทางมาไกล ๆ ผมจึงได้ชี้แจงกับนักเรียนไทยในสหพันธรัฐเยอรมันเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ครั้งหนึ่งกับนักเรียนไทยในอังกฤษเมื่อ ๒๕๑๖ อีกครั้งหนึ่งว่า การที่เมืองไทยมีหน่วยเลือกตั้งห่างไกลกันมากนั้นก็เพราะธรรมดาที่ราษฎรจะสละการทำมาหากินทั้งวันมาลงคะแนนได้อย่างไร จะมีก็แต่คนที่อยู่ไม่ห่างหน่วยเลือกตั้ง ฉะนั้นการที่ผู้ลงคะแนนที่แล้ว ๆ มาเป็นจำนวนน้อยนั้น จะขัดความยุติมาให้ราษฎรไม่ได้ คือทางราชการต้องจัดให้มีหน่วยเลือกตั้งให้มากขึ้น พอแก่การที่ราษฎรจะมาลงคะแนนได้โดยไม่เสียเวลาทำมาหากินทั้งวัน ในสมัยก่อนมีเจ้าหน้าที่น้อยแต่ในสมัยนี้เราอาจขอแรงนิสิตนักศึกษา นักเรียนที่ปรารถนาให้ประชาชนเลื่อมใสในระบบประชาธิปไตยไปช่วยเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยเลือกตั้ง ผมคิดว่าท่านเหล่านั้นเต็มใจช่วยแน่และเราจะได้การเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยิ่งกว่าที่เคยมีมาในบางกรณีที่เรียกกันว่า "ไฟไฟ" คือเจ้าหน้าที่บางคนใช้บัตรที่ไม่มีคนมาลงคะแนนนั้นปิดเครื่องหมายในบัตรเสียเอง แล้วใส่ลงไปให้ปลงคะแนนเพื่อช่วยพวกของตนหรือกรณี้อจาวเรื่อง "หีบไฟ" ในสมัยเสริมหนักศิลาซึ่งเมื่อเจ้าหน้าที่เห็นว่าคะแนนที่พวกตนได้รับแม้จะทั้งไฟไฟ แล้วก็ผู้ฝ้ายอื่นไม่ได้จึงทำลายบัตรในหีบออกเสียงนั้นทั้งหมดแล้วทำ "ไฟไฟ" ขึ้นใหม่นั้นคะแนนใหม่ทำให้

ผู้สมัครฝ่ายตนเองโดยวิธีหีบโฝ่นั้น คิดนี้มาถึงโรงศาลที่ท่านผู้หนึ่งถูกอัยการฟ้องในข้อหาคุกคามผู้แทนการทูตอเมริกันว่า “ก๊วยอเมริกัน” ที่มาพูดเอาใจจอมพล ป. ว่าใน ส.ร.อ. นั้น ที่ชีกาโก มีนักเลงยกเอาหีบบัตรออกเสียงไปคือๆ จากเจ้าหน้าที่

ผมเห็นว่าการแบ่งเขตตามแม่ระบบประชาธิปไตยทางรัฐสภาดังกล่าว และเคยนำมาใช้ในประเทศไทยก่อนรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ นั้น รัฐเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า เช่นในการทำสแตมป์เครื่องหมายแท้มสำหรับผู้สมัครคนหนึ่งๆ ที่ใช้ปิดบนบัตรนั้นก็ทำเพียงไม่กี่แถวเพราะในเขตหนึ่งๆ ไม่มีคนสมัครล้นหลาม แต่การรวมเขตจังหวัดใหญ่เช่นจังหวัดพระนครที่มีผู้แทนได้ ๑๐ คน แต่ละพรรคก็ส่งคนของตนสมัคร ๑๐ คนรวมกว่า ๕ พรรคก็มีสแตมป์แท้มที่รัฐต้องพิมพ์ให้อย่างน้อย ๕๐ ใบเป็นบัญชีทางว่าว หรือแบ่งออกเป็นท่อนๆ ก็หลายท่อนจึงเหลือที่ไม่ใช้หลายท่อนต้องเสียเปล่าคิดเป็นเงินจำนวนไม่น้อย เงินที่เสียไปนี้ถ้าเอามาทำสมุดแจกนักเรียนก็ได้หลายล้านเล่ม

ส่วนหน่วยเลือกตั้งภายในเขตก็ ควรจัดให้มีทุกหมู่บ้าน แทนที่จะมีหน่วยละตำบลนั้น เวลานี้มีประมาณ ๔๔,๖๐๖ หมู่บ้าน เมื่อหักจำนวน ๕,๐๓๖ ตำบลที่เคยจัดเป็นหน่วยเลือกตั้งอยู่ เดิมนั้นก็ยังมีหน่วยที่จะจัดเพิ่มประมาณ ๔๐,๐๐๐ หน่วย ค่าทำบัตรก็ประมาณไม่มากกว่าเดิมแต่จะถูกกว่าเพราะมีการแบ่งเขตจะใช้จ่ายเพิ่มเฉพาะค่าทำหีบลงบัตรและค่าพาหนะเบียดเบียนเจ้าหน้าที่ประมาณหน่วยละ ๕๐๐ บาท รวมเป็นเงินที่จะเพิ่มในการนี้ประมาณ ๒๐ ล้านบาท ซึ่งผมเห็นว่าคุ้มและได้ผลเกินค่าที่จะทำให้ราษฎรทั่วทั้งประเทศสนใจในระบบประชาธิปไตย

๔. เสนอให้รัฐจ่ายค่าบวการให้ราษฎรที่มาลงคะแนน

๔.๑ นอกจากนั้นผมคิดขึ้นเองว่าน่าจะทดลองทำเป็นประวัติการณ์ของโลกบ้างว่า ผู้มีสิทธิออกเสียงคนใดมาลงคะแนนก็จะได้รับค่าบวการจากรัฐบาลครั้งละ ๑๐ บาท ผมคะเนว่า ในจำนวนพลเมืองไทยร่วม ๔๐ ล้านคนนั้นมีจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงประมาณ ๒๐ ล้านคน รัฐก็ใช้เป็นค่าบวการของราษฎร ๒๐๐ ล้านบาท ซึ่งไม่น่าเสียดายเพราะเท่ากับคั้นเงินที่เก็บภาษีอากรมาจากราษฎรคืนให้คนละ ๑๐ บาทในวันเลือกตั้ง ถ้าหากเอาเงินที่รัฐบาลยึดได้จากผู้ทำลายประชาธิปไตยตั้งแต่สฤษดิ์เป็นต้นมา จนถึงถนอมประภาสที่รัฐบาลควรยึดได้ก็ประมาณพันๆ ล้านบาท รัฐบาลเอาคืนราษฎรคราวละ ๒๐๐ ล้านบาท ต่อการเลือกตั้งครั้งหนึ่งในรอบ ๔ ปีก็เป็นอันว่าใน

รอบ ๑๐๐ ปี นี้มีการเลือกตั้ง ๒๕ ครั้งก็มีเงินพอคืนให้ราษฎรได้โดยตรง ชนรุ่นปัจจุบันนี้ก็จะปลูกฝังนิสัยประชาธิปไตยได้มั่นคงแล้วถ่ายทอดให้ชนรุ่นใหม่ในอีก ๑๐๐ ปีข้างหน้าโน้นให้พัฒนาต่อไปได้

การคืนเงินให้ราษฎรโดยตรงตามวิธีที่ผมเสนอมานี้เป็นประโยชน์กว่าที่รัฐบาลจะเอาเงินที่ยึดได้จากผู้ทุจริตไปใช้ในงบประมาณประจำของรัฐบาลซึ่งเรียกอย่างคนไทยว่า “เบี้ยหัวแตก” โดยกระทรวงนั้นกระทรวงนี้จะขอแบ่งเอาไป

๔.๒ ผมเห็นอีกว่าวิธีที่รัฐจ่ายค่าป่วยการให้ผู้มีสิทธิออกเสียงมาลงคะแนนนั้นยังจะช่วยป้องกันมิให้ผู้สมัครเริ่มโกงตั้งแต่ต้นโดยวิธีจ่ายค่าพาหนะเป็นสินน้ำใจให้ผู้มาลงคะแนน

๕. ชนรุ่นใหม่จะมีทางได้เป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่

๕.๑ นักศึกษาบางคนขอให้ผมอธิบายวิธีเลือกตั้งของเยอรมัน ผมได้ตอบว่าผมเพียงแต่เคยเรียนทางตำรา เมื่อครั้งผมเป็นนักศึกษาคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสอันตรงกับสมัยที่ประเทศเยอรมันใช้รัฐธรรมนูญฉบับ “ไวมาว” (Weimar) ซึ่งเป็นวิธีที่ Victor d' Hondt กุติขึ้นโดยปรับปรุงจากวิธีของ C.C.G. Andrae ชาวเดนมาร์ก เมื่อระบบนาซีเกิดขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๓๓ แล้วไม่มีการเลือกตั้งจนกระทั่งหลังพ้นพันธรัฐแล้วนำวิธีก่อนหน้านั้นกลับมาใช้โดยปรับปรุงใหม่ วิธีนี้เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Proportional Representation” อักษรย่อ P.R. เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “Représentation Proportionnelle” อักษรย่อ R.P. คือการถ่วงเฉลี่ยผู้แทนตามพรรค (ตามฉบับเดิมที่คนเดนมาร์กคิดขึ้นนั้นให้เฉลี่ยแก่ผู้สมัครไม่สังกัดพรรคด้วย) ถือกันว่าเป็นยุติธรรมดีสำหรับการเลือกตั้งระบบพรรค แต่วิธีการยุ่งยากในการคำนวณคือมีผู้มีสิทธิออกเสียงคนหนึ่งมีสิทธิออกเสียง ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๑ สมาชิกกึ่งหนึ่งของรัฐสภาได้รับเลือกจากเขตที่มีผู้แทนได้คนเดียว ส่วนตำแหน่งที่เหลือแบ่งกันตามส่วนเฉลี่ยจากเขตที่มีผู้แทนได้หลายคน จำนวนผู้แทนที่พรรคหนึ่ง ๆ ได้ในเขตที่มีผู้แทนได้คนเดียวนั้นให้หักออกจากจำนวนรวมของตำแหน่งผู้แทนเพื่อจะได้ตำแหน่งจากการเลือกตั้งตามบัญชี (ลิสต์) ของพรรค ขอให้นักศึกษาถามผู้รู้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้แจ่มแจ้งด้วย ส่วนการปฏิบัตินั้นผมไม่เคยมีโอกาสไปดูมาจึงอธิบายไม่ได้ ขอให้นักศึกษาถามผู้มีประสบการณ์ช่วยอธิบายด้วย

แม้วิธีนี้จะยุติธรรมสำหรับการเลือกตั้งระบบพรรค แต่ราษฎรอังกฤษแห่งประเทศแม่ประชาธิปไตยก็ยังยังไม่ถึงวิธีดีเลิศนี้ ผมวิตกว่าราษฎรไทยที่แม้มีสิทธิออกเสียงครั้งเดียวใน

การเลือกตั้งสมัยหนึ่ง ๆ นั้นก็ยังไม่ค่อยไปออกเสียงกันตามวิธีจัดตั้งหน่วยดังกล่าวแล้ว ถ้าจะให้มาออกเสียง ๒ ครั้ง ในสมัยเดียวกันจะบ่นว่าอย่างไรบ้างผมก็ไม่ทราบ นอกจากจะใช้วิธีให้ค่าบ่วยการตามที่ผมเสนอในข้อก่อน

๕.๒ ผมวิตกถึงเยาวชนรุ่นใหม่ว่า ถ้ารัฐธรรมนูญใหม่ที่ยืนยันจะเอาการเลือกตั้งที่บังคับให้ผู้สมัครสังกัดพรรคให้จงได้ และกฎหมายเลือกตั้งก็ต้องอนุโลมวิธีอเมริกันหรือเยอรมันแล้ว ท่านทั้งหลายที่เป็นพลังใหม่กำลังเจริญงอกงามนั้นท่านจะมีทางได้รับเลือกเป็นผู้แทนในทางปฏิบัติหรือไม่

๕.๓ ผมได้กล่าวถึงผลทางปฏิบัติของการเลือกตั้งระบบพรรคที่มีสองพรรคใหญ่ใน ส.ร.อ. ซึ่งเป็นพรรคแทนนายทุนด้วยกันทั้งคู่เพื่อผูกขาดอำนาจรัฐไว้เพื่อพวกของตนโดยอาศัยวิธีการเลือกตั้งที่ได้ผลกีดกันพรรคที่เกิดใหม่มิให้ก้าวหน้าต่อไปได้

ส่วนในสหพันธรัฐเยอรมันซึ่งใช้วิธีเลือกตั้งเยอรมันดังกล่าวแล้ว ได้ผลทำให้พรรคใหญ่ ๒ พรรคที่มีชื่อพ่วงท้ายว่า “ดีโมแครท” และพรรคร่วมมีพรรคหนึ่งพ่วงท้ายชื่อด้วยคำว่า “ดีโมแครท” เช่นกัน แปลตามคำพ่วงท้ายก็คือ “ประชาธิปไตย” ด้วยกัน หากเพี้ยนกันในคำนำหน้า (ผมขอเอาชื่อที่แปลเป็นภาษาอังกฤษมากล่าวไว้เพื่อความสะดวก)

- ก. พรรค “โซเชี่ยล ดีโมแครท” แปลเป็นไทยว่า “สังคมนิยมประชาธิปไตย”
- ข. พรรค “คริสเตียน ดีโมแครท” แปลเป็นไทยว่า “คริสเตียนนิยมประชาธิปไตย”
- ค. พรรค “ฟรี ดีโมแครท” แปลเป็นไทยว่า “เสรีนิยมประชาธิปไตย”

พรรคเยอรมันดังกล่าวนั้น ได้ชุมพลซึ่งเป็นมรดกสืบทอดมาจากพรรคที่มีอยู่ก่อนในอดีต ชุมพลนี้ อาจเป็นพวกนายทุน พวกกรรมกร รวมทั้งพวกนิยมเผด็จการนาซีของฮิตเลอร์ที่แทรกเข้ามาในพรรคฝ่ายขวา โดยเปลี่ยนเพียงยูนิฟอร์มเก่ามาใช้ป้ายชื่อใหม่ที่แสดงภายนอกว่า “ประชาธิปไตย” เยาวชนเยอรมันที่มีอุดมคติมั่นคงในระบบประชาธิปไตยแท้จริงของมวลราษฎรนั้น ไม่มีทางที่จะได้รับเลือกเข้ามาเป็นผู้แทนในรัฐสภา คือจำเป็นต้องสนับสนุนพรรคที่มีอุดมคติก้าวหน้าบ้างเช่นพรรคโซเชี่ยลดีโมแครทที่มีอุดมคติแห่งขบวนการสังคมนิยมสากล ไม่ใช่มีแต่ชื่อว่าสังคมนิยม ก็ยิ่งดีกว่าจะปล่อยให้พรรคที่แม่ช้อท้ายว่าประชาธิปไตยแต่เป็นตัวแทนของอภิสิทธิ์ชน

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญเยอรมันฉบับปัจจุบันยังมีความเป็นประชาธิปไตยพอสมควร พรรคเล็กพรรคน้อยจะมีอุดมคติสังคมนิยมแท้จริงหรือเป็นคอมมิวนิสต์ก็ได้ หากไม่มีทางชนะการเลือกตั้งโดยวิธีเลือกตั้งชนิดตัวเฉลี่ยคะแนน

๕.๔ ส่วนในประเทศไทยนั้นถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ดำเนินตามแนวทางฉบับ ๒๔๙๒ โดยมีผู้กล่าวว่าเป็นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่สุดที่กำหนดอุดมการณ์ของสังคมไทยเอาไว้เป็นสังคมเสรีนิยม ท่านก็ไม่อาจตั้งพรรคที่มันนโยบายอย่างอื่นนอกจากวิธเสรีนิยมเท่านั้น

ตามที่อ้างว่าอุดมการณ์ของสังคมไทยเป็นสังคมเสรีนิยมนั้น ขัดต่อประวัติศาสตร์ของชาติไทย ผมเคยกล่าวไว้ในปาฐกถาต่อนักเรียนอังกฤษ เมื่อ ๒๘ ก.ค. ๒๕๑๖ ว่า พระองค์เจ้าองค์หนึ่งท่านเห็นว่าสังคมนิยมทำได้ในเมืองไทยซึ่งเป็นสิ่งเคยทำมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา ซึ่งผมเห็นว่าท่านรับสั่งตรงตามที่ปรากฏในกฎหมายสมัยอยุธยา และยิ่งกว่านั้นขัดต่อความจริงที่สมเด็จพระยาคำรงเมื่อครั้งทรงเป็นเสนาบดีมหาดไทย ที่เสด็จไปตรวจราชการภาคอีสาน ทรงพบสภาพความเป็นอยู่ของชนบทแห่งหนึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงเขียนในรายงานว่าเปรียบเหมือน “โซเชี่ยลิสต์” ทั้งนี้เป็นสภาพตามธรรมชาติของคนไทยเองโดยขณะนั้นยังไม่มีทางรถไฟหรือทางถนนรถยนต์หรือทางเครื่องบินไป คนไทยเหล่านั้นจึงมิได้รับอิทธิพลลัทธิสังคมนิยมที่แพร่มาจากข้างค้ำว (ผมได้กล่าวเรื่องสมเด็จพระองค์นี้ไว้ในหนังสือว่าด้วยความเป็นอนิจจังของสังคม)

เราต้องดูความจริงว่า ถ้าเป็นเสรีนิยมแล้วผู้ที่สามารถใช้สิทธิในทางปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญนั้น เช่นในการสมัครรับเลือกตั้งก็จะมีแต่คนมีทุนหรือรับเงินจากนายทุน เป็นส่วนมากที่สามารถชนะในการเลือกตั้ง ตามที่ผมยกตัวอย่างไว้ในปาฐกถาของผมที่อังกฤษแล้ว ดังนั้นจึงทำให้เกิดความไม่เสมอภาคในทางปฏิบัติบทบัญญัติกำหนดแนวนโยบายของรัฐให้เป็นแต่ในทางเสรีนิยมอย่างเดียว จึงขัดกับลัทธิประชาธิปไตยสมบูรณ์ของปวงชน ถ้าเราเคารพปวงชนแท้จริงแล้วก็ต้องให้เสรีภาพแก่ปวงชนว่าจะสมัครใจใช้ลัทธิอะไร ยิ่งเขียนห้ามสังคมนิยมไว้สังคมนิยมก็จะมาถึงเร็วโดยวิธีทางอื่นนอก รัฐสภา ฉะนั้นควรให้ทุกคนมาสู่กันทางรัฐสภาอย่างเสรีจะเหมาะสมกว่า ขอให้ดูราชอาณาจักรอื่นบ้าง เช่น เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก สวีเดน นอร์เวย์ อังกฤษ ญี่ปุ่น ฯลฯ เขาก็ยอมให้ลัทธิต่าง ๆ สุกกันอย่างเสรีในรัฐสภา บางครั้งฝ่ายสังคมนิยม

ขณะก็มีได้ปลงสถาบันกษัตริย์ ถ้ารัฐบาลสังคมนิยมทำไม่ตีกก็ตองถูกราชฎาเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ เป็นเสรีนิยมในคราวเลือกต้งครั้งต่อไป

๖. การมีสภาเดียว

คุณเสาวนีย์ ลิมมานนท์ ได้แจ้งให้ผมทราบมาก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม นั้น นักศึกษาได้จัดการร่างรัฐธรรมนูญฉบับหนึ่ง โดยกำหนดให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว เพราะเห็นว่าการเมืองสูงที่เรียกว่าวุฒิสภาหรือพฤษภานั้น เป็นการฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็นเพราะทำให้ค่าใช้จ่ายของราษฎรโดยไม่จำเป็นและทำให้เรื่องล่าช้า เมื่อได้สนทนากันแล้ว ผมมีความเห็นด้วยกับความดำริของนักศึกษา ที่จะให้มีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว จึงได้รวบรวมความเห็นสนับสนุนนักศึกษาตามที่ ได้แจ้งแก่คุณเสาวนีย์ และที่ผมได้ค้นเพิ่มเติมประกอบรวมกันมาดังต่อไปนี้

๖.๑ หลักการเดิมที่มีสภาสูงไว้ เพื่อมีหน้าที่ขยับยั้งร่างกฎหมายที่สภาผู้แทนเสนอมานั้นโดย ถือกันว่าสมาชิกสภาสูงเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่าสมาชิกสภาล่างจึงยอมไต่ตรองรอบคอบไม่หุนหันพลันแล่น แต่ความจริงผมเคยเล่าให้คุณเสาวนีย์ฟังว่าสมาชิกสภาสูงมีอายุมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนนั้นก็เป้นแต่เจียนไว้ ในกฎหมายว่าสมาชิกสภาสูงต้องมีอายุอย่างต่ำมากกว่าสมาชิกผู้แทนแต่ก็มีได้มีข้อห้ามไว้ว่าถ้าคนมีอายุสูงเท่าใดจึงสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนไม่ได้ ดังนั้น เราจึงเห็นจากรูปธรรมที่ประจักษ์ว่า สมาชิกสภาผู้แทนมีอายุขนาดเป็นพ่อหรือปู่ของสมาชิกสภาสูงได้หลายคน เช่น ท่านเซอร์ซิลด์มีอายุถึง ๘๑ ปี ก็ยังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนของอังกฤษ ท่านแฮร์รีโอดมีอายุถึง ๘๕ ปีก็ยังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนของฝรั่งเศสและยังมีอีกหลายท่านที่นับไม่ถ้วนที่มีอายุสูงยิ่งกว่าอายุของสมาชิกสภาสูง แต่ท่านก็เป็นสมาชิกของสภาผู้แทน แม้ในประเทศไทยเราเองผู้แทนหลายคนมีอายุมากกว่าวุฒิสมาชิก ฉะนั้นถ้ามีสภาเดียวก็ย่อมมีสมาชิกทั้งหนุ่มและแก่คละกันไป ฝ่ายคนหนุ่มใจร้อนหน่อยก็มีฝ่ายคนแก่ในสภาช่วยกันเหนียวรั้งไว้ได้ ดังนั้น ทฤษฎีที่ว่าสมาชิกสภาสูงมีอายุมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนจึงไม่เป็นไปตามความจริงที่ประจักษ์

๖.๒ ผมได้ชี้แจงแก่คุณเสาวนีย์ ถึงวิธีประชุมพิจารณาของสภาผู้แทนแล้วว่ามี ๓ วาระ คือ วาระที่ ๑ เป็นขั้นพิจารณาว่าจะรับหลักการร่าง พ. ร. บ. หรือไม่ วาระที่ ๒ คือการ

พิจารณารายละเอียดในร่าง พ.ร.บ. แล้วก็เข้าสู่วาระที่ ๓ คือการลงมติขั้นสุดท้ายว่าจะให้ร่าง พ.ร.บ. นั้นใช้เป็นกฎหมายได้หรือไม่ ดังนั้นถ้ามีสภาเดียวก็ควรแก้การพิจารณาวาระที่ ๓ ให้ยืดเวลาออกไปเพื่อสมาชิกทั้งหม่อมและแก่จะได้มีเวลาช่วยกันตรึกตรองให้รอบคอบอีกครั้งหนึ่ง แทนที่ข้อบังคับการประชุมสภาและวิธีปฏิบัติที่เคยทำกันมา ได้รวบรัดเร็วเกินไปนักคือเมื่อพิจารณาวาระ ๒ เสร็จแล้ว ประธานสภาโดยมากก็ให้สมาชิกลงมติวาระที่ ๓ ทันที ผมจึงเห็นว่าเราควรแก้ไขเสียใหม่ให้ทั้งระยะเวลาการพิจารณาวาระที่ ๓ ไว้ให้มีเวลาที่สมาชิกจะตรึกตรองไม่ใจเร็วด่วนได้ เพื่อลงมติ ให้เสร็จไปอย่างที่เคยทำมา กำหนดเวลานี้จะควรเท่าใดก็สุดแท้แต่ที่นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ โดยเทียบกับรัฐธรรมนูญไทยที่เคยมีสภาสูงว่า ได้กำหนดระยะเวลาที่สภาสูงจะต้องพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ที่สภาผู้แทนพิจารณาแล้วนั้นให้เสร็จไปภายในกี่วัน

รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๘ มาตรา ๕๔ กำหนดว่าให้พฤษสภาพิจารณาลงมติภายใน กำหนด ๓๐ วันแต่ถ้าเป็น พ.ร.บ. การเงินต้องพิจารณาและลงมติให้เสร็จภายใน ๑๕ วัน

แต่รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๒ ที่มีผู้อ้างว่าเป็นประชาธิปไตยที่สุดนั้น ผู้ร่างท่านเห็น ว่ารัฐธรรมนูญ ๒๔๘๘ ใจร้อนเกินไปที่กำหนดเช่นนั้น ฉะนั้นท่านผู้ร่างฉบับ ๒๔๘๒ จึงบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒๒ ว่าให้วุฒิสภาพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ที่สภาผู้แทนพิจารณาแล้วเสนอมาขึ้นให้เสร็จไปภายใน ๖๐ วัน ส่วน พ.ร.บ. การเงินให้เสร็จไปภายใน ๓๐ วัน เป็นการทวิคูณเวลาที่ กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๘

ผมจึงขอให้นักศึกษาตั้งกลุ่มพิจารณาด้วยตนเอง เทียบเคียงรัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับ ที่มีสภาสูงว่าจะควรทั้งระยะเวลาเมื่อสภาผู้แทนพิจารณาวาระที่ ๒ แล้วไว้สักกี่วันก่อนที่จะลงมติใน วาระที่ ๓

๖.๓ ประเทศไทยเรามีพระมหากษัตริย์ที่รัฐธรรมนูญตั้งแต่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เป็นอันมานั้นก็ถวายพระราชอำนาจพระองค์ท่านให้ทรงยับยั้งร่าง พ.ร.บ. ได้ ก็เหตุไฉนเล่าผู้ที่อ้างว่าจงรักภักดีในพระองค์ท่านจะคิดการตัดพระราชอำนาจมาให้ แก่วุฒิสภาเป็นผู้ยับยั้งกฎหมาย

๖.๔ ทลวยราชอาณาจักรที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็มีทางโน้มไป ในทางมีสภา ผู้แทนราษฎรเดียว เช่นราชอาณาจักรเดนมาร์กมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "Folketing"

ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก ราชอาณาจักรสวีเดนมีสภาผู้แทนราษฎรเดียวเรียกว่า "Riksdag"
 ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก

ขอให้สังเกตไว้ด้วยว่ามหาราชอาณาจักรญี่ปุ่นซึ่งมีพระจักรพรรดิเป็นประมุข อัน
 เป็นพระราชวงศ์ที่ยั่งยืนนานที่สุดในโลก เพราะองค์แรกแห่งราชวงศ์ ชื่อพระเจ้าชิมมูได้สถาปนา
 พระราชวงศ์ขึ้นเมื่อประมาณ ๒,๔๐๐ ปี และมีพระทายาทสืบต่อมาจนกระทั่งถึงพระจักรพรรดิ
 ชิโรชิโตปัจจุบันนั้น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นก็ได้ยกเลิก "สภาเจ้าศักดินา" (House of
 Peers) โดยยกเลิกฐานันดรศักดิ์เจ้าศักดินาที่มีมาแต่โบราณกาลนั้นหมดสิ้นไปสภาสูงของญี่ปุ่น
 ปัจจุบันมีชื่อว่า "สภาที่ปรึกษา" (House of Councillors) มีจำนวน ๒๕๐ คน ราษฎรเป็นผู้
 เลือกตั้งโดยตรง ๑๐๐ คน และอีก ๑๕๐ คนเลือกโดยแขวงของมณฑล คือ เป็นสภาสูงที่ราษฎร
 เลือกตั้ง ส่วนสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก ดังนั้นแม้ญี่ปุ่นจะมี ๒ สภาแต่สมาชิก
 ก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา เมื่อสมัยปัจจุบันราชอาณาจักรต่างๆ ได้เปลี่ยนระบบโบราณมา
 เป็นวิธีให้ราษฎรเลือกตั้งผู้แทนคั้งนั้นแล้ว เราก็ควรพิจารณาว่าเหตุใด ผู้ที่ต้องการส่งเสริมระบบ
 ประชาธิปไตยจึงยังต้องการให้มีวุฒิสภาที่ราษฎรมิได้เป็นผู้เลือกตั้งสมาชิก และจะถือเอาตัวอย่าง
 ของอังกฤษก็ต้องศึกษาประวัติและลักษณะของสภาสูงอังกฤษให้ถูกต้องว่า เป็นสัญญาบัตรเฉพาะ
 ของอังกฤษที่เป็นประเพณีสืบมาจากที่ประชุมของเจ้าศักดินาแคว้นน้อยใหญ่ ที่อยู่ใต้พระราชอาธิบัติ
 เปรียบประดุจสภาสหพันธ์เจ้าศักดินาอังกฤษตามที่ผมเคยกล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ แล้ว

๖.๕ ในประเทศไทยเราเองก็เคยมีสภาเดียวซึ่งพระปกเกล้าฯ ได้พระราชทานไว้
 ต่อมาในปี ๒๔๘๘ จึงมี ๒ สภา ผมเห็นเป็นการสมควรที่จะชี้แจงความเป็นมาดังต่อไปนี้

ก. ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ผมใน
 นามคณะราษฎรเป็นผู้ร่างขึ้น เติมไม่มีคำว่า "ชั่วคราว" ครั้นเมื่อผมนำไปทูลเกล้าถวายพระ-
 ปกเกล้าฯ ที่วังสุโขทัยพระองค์ได้ขอให้เติมคำว่า "ชั่วคราว" แล้วก็ได้ทรงเขียนลายพระหัตถ์เอง
 เติมคำว่า "ชั่วคราว" ไว้ โดยรับสั่งว่าให้ใช้ไปพลางก่อนแล้วจึงตั้งกรรมการและให้สภาผู้แทน
 ราษฎรพิจารณาให้เป็นรัฐธรรมนูญถาวรขึ้น โดยทรงเห็นชอบด้วยในการให้มีสภาเดียว

ข. การร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ได้ถือหลักการมีสภาเดียว ผมได้กล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ ว่าในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้พระปกเกล้า ฯ ได้สนพระทัยพระราชทานพระราชดำริมายังรัฐบาลว่ารับสั่งให้พระยามโนปกรณัม ฯ ไปเฝ้าบ้าง ให้พระยาพหล ฯ กับข้าพเจ้าไปเฝ้าบ้าง และพระราชปรารภนั้นคณะราษฎรได้ถวายให้ทรงร่างโดยพระองค์เองตามพระราชประสงค์ ส่วนตัวบทนั้นก็ ได้ทรงพิจารณาครบถ้วนกระบวนความอย่างแท้จริงตามที่ปรากฏในพระราชปรารภซึ่งข้าพเจ้าก็ได้กล่าวไว้ในบทความอื่น ๆ แล้ว ทั้งนี้ย่อมเห็นได้ว่าพระปกเกล้า ฯ ในฐานะทรงแทนระบบสมบูรณา ฯ ได้ทรงโอนพระราชอำนาจมาให้ปวงชนเพื่อให้มีสภาเดียวอันถือว่าเป็น "สังคมสัญญา" ระหว่างพระปกเกล้า ฯ ในฐานะทรงแทนระบบสมบูรณา ฯ กับปวงชนชาวไทย แต่ในรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคมนั้น ได้มีบทบัญญัติให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ตามวิธีการที่บัญญัติไว้มิใช่โดยวิธีรัฐประหาร ดังนั้นในการตรารัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ ให้มี ๒ สภานั้นก็โดยอาศัยวิธีการรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ได้อนุญาตไว้ ความเป็นการให้มี ๒ สภานั้นก็โดยอาศัยวิธีการรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม เป็นอย่างไรนั้นจะกล่าวในข้อ จ. ต่อไป

ค. มีบางคนโฆษณาหลอกลวงให้ชนรุ่นใหม่วางใจผิดว่าพระปกเกล้า ฯ จำใจต้องพระราชทานรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ประมุขเป็นพระลัญจกรประทับบนรัฐธรรมนูญฉบับนั้นที่คณะราษฎรทูลเกล้า ฯ ถวาย ผมขอชี้แจงความจริงว่านอกจากทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชกระแสและทรงยกร่างพระราชปรารภประกอบรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. แล้ว ยังมีการปฏิบัติที่แสดงว่าพระองค์เต็มพระทัย ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่แม้จะมีอายุมากแล้วซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนักและนายทหารรักษาวังสมัยนั้นคงจำกันได้ว่า ก่อนถึงวันพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้นพระองค์ได้เสด็จไปที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เพื่อทรงบัญชาการด้วยพระองค์เองว่าพิธีนั้นควรจัดอย่างไร ได้โปรดเกล้า ฯ ให้พระยามโนปกรณัม ฯ พระยาพหล ฯ และผมไปเฝ้าด้วย แล้วได้ทรงบัญชาการซ้อมพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยให้นายทหารรักษาวังจำนวนหนึ่งยืนทางฝ่ายซ้ายสมมติว่าเป็นที่ประทับ ของเจ้านายที่จะมาเฝ้าในราชพิธีทางฝ่ายขวาของราชบัลลังก์ให้พระยามโนปกรณัม ฯ พระยาพหล ฯ และผมกับคณะสมาชิกราษฎรจำนวนหนึ่งยืนเข้าแถวสมมติว่าเป็นที่ซึ่งคณะกรรมการราษฎรและเสนาบดีและข้าราชการประจำชั้นผู้ใหญ่ จะยืนเฝ้าในวันราชพิธี ส่วนเบื้องหน้าพระราชบัลลังก์นั้นกำหนดให้เป็นที่ยืนเฝ้าของเจ้าประเทศราชและขุนนาง

ผู้ใหญ่อื่น ๆ นี้ก็แสดง ชัดแจ้งว่ามีใช้ พระองค์ ทรงพระราชทาน รัฐธรรมนูญ โดยถูกบังคับหรือ โดยเสียมิได้ก็จำต้องพระราชทาน

เมื่อได้กล่าวมาถึงตอนนั้นแล้วก็ควรกล่าวเพื่อประวัติศาสตร์ไว้ด้วยว่าในวัน พระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น เจ้าประเทศราชซึ่งเป็นประมุขของคนไทยแห่งนครและรัฐต่าง ๆ ที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ก็ได้เต็มใจมาเข้าเห็นพ้องต้องกันสนับสนุนรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ อาทิ เจ้าแก้วนวลรัฐ ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่, เจ้าจักรคำจร ผู้ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูน, พระยาพิพิธเสนามาตย์ซึ่งเป็นราชาแห่งยะหริ่ง (อำเภอยามู), พระยาภูผา ฯ ซึ่งเป็นราชาแห่งระแงะ นอกจากนี้หลายท่านที่เป็นเชื้อสายของราชาหรือสุลต่านในบางจังหวัดภาคใต้ก็ได้มาร่วมแสดงความยินดีที่ราชอาณาจักรสยามมีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย โดยถือเอาตัวบทถาวรเป็นสัญญาหลักข้อ ส่วนบทเฉพาะกาลนั้นก็เป็นเรื่องชั่วคราวซึ่งหมกกำหนดเฉพาะกาลแล้วก็มีบทถาวรตามมาตรา ๑๖ ที่บัญญัติไว้ชัดแจ้งว่า “สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งขึ้น”

ง. บางคนไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนว่า “ผู้แทนราษฎรชั่วคราว” จำนวน ๑๐ คน ซึ่งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามคณะราษฎรตั้งขึ้นตามฉบับ ๒๗ มิถุนายนนั้นคือใครบ้าง โดยผู้ไม่รอบคอบนั้นอ่านแต่คำหนังสือเมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องของผู้รักษาพระนคร ฝ่ายทหารก็คิดเสียว่าเป็นเรื่องอย่างจอมพลสฤษดิ์หรือจอมพลถนอมแต่งตั้งขึ้น โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม ผมจึงขอให้นิติศึกษานักศึกษานักเรียนและมวลราษฎรที่สนใจโปรดอ่านราชกิจจานุเบกษาว่า ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในนามคณะราษฎรมิได้ตั้งแต่พวกของตัวเอง หากตั้งท่านผู้ภูมิจำนวนนี้ครัดคิดจากระบบสมบูรณา ฯ เป็นส่วนมากกว่าสมาชิกคณะราษฎรเอง คือ เจ้าพระยา ๓ ท่าน คือ (๑) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์ ผู้ซึ่งเป็นพระอัยกา (ตา) ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน (๒) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาพิชัยญาติ (๓) มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รองลงไปมีนายพลตรี มหาเสวกตรี มหาอำมาตย์ตรีและโท ที่มีบรรดาศักดิ์พระยา ๑๕ คน รองต่อไปมีนายพันเอก นายนาวาเอก นายพันตำรวจเอก อำมาตย์เอก ที่มีบรรดาศักดิ์พระยา ๖ คน ที่มีบรรดาศักดิ์พระ ๓ คน ที่มีบรรดาศักดิ์หลวง ๒๐ คน นอกนั้นไม่มีบรรดาศักดิ์ ในจำนวนนั้นมีเชื้อราชตระกูลหลายท่าน คือ ท่านเจ้าพระยาวงศา ฯ แห่ง

ราชตระกูล “สนิทวงศ์ ฯ” ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ ฯ แห่งราชตระกูล “เทพหัสดิน ฯ” ท่านเจ้าพระยาพิชัยญาติ แห่งราชินิกุล “บุณนาถ” พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ แห่งราชตระกูล “อิศรศักดิ์ ฯ” หลวงเทศาภิวงศ์ ฯ แห่งราชตระกูล “เดชาติวงศ์ ฯ” หลวงสุนทรเทพหัสดิน แห่งราชตระกูล “เทพหัสดิน ฯ” หลวงคำริอิศรานุวรรต แห่งราชตระกูล “อิศรางกูร ฯ” หลวงเกษสทกรรม และหม่อมหลวงอุดม ฯ แห่งราชตระกูล “สนิทวงศ์ ฯ” ซึ่งทั้ง ๒ ท่านหลังนี้เป็นพระมาตุลา (ลุง) ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน ในจำนวนผู้แทนราษฎรชั่วคราว ๗๐ คนนั้นมีสมาชิกคณะราษฎรเพียง ๓๑ คนเท่านั้น เมื่อนิสิตนักศึกษา นักเรียนและมวลราษฎรทราบรายชื่อ “ผู้แทนราษฎรชั่วคราว” ตามฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นผู้พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ก่อนเสนอพระปกเกล้า ฯ แล้วท่านผู้สนใจที่มีใจเป็นธรรมก็ย่อมเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ นั้น ท่านที่เป็นราชตระกูลกับราชินิกุลรวมทั้งผู้มีได้มีฐานะดังกล่าวแล้ว คือสืบมาจาก สกุลราษฎร ธรรมคาสามย์ ได้ร่วมมือกันเป็นเอกฉันท์ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. เสร็จแล้วลงมติเห็นชอบป้องกันให้นำเสนอพระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะลงพระปรมาภิไธยในพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ และท่านทั้งหลายก็คงจะเห็นได้ว่าถ้ารัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ไม่เคารพพระมหากษัตริย์แล้วท่านที่มีฐานะอันควรศักดิ์ทั้งหลายนั้นจะยอมลงคะแนนให้ง่าย ๆ หรือ ซึ่งต่างกับจำพวกที่เรียกกันว่า “ผู้ถ่วง” ในการพิจารณาลงมติให้แก่รัฐธรรมนูญฉบับ

ในหนังสือ “บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒” จัดพิมพ์ในโอกาส ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕ ผมได้กล่าวความไว้ตอนหนึ่งว่า

“.....ในประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสที่ผู้จงรักภักดีอย่างแท้จริงในระบบประชาธิปไตยได้เตือนพวกที่ภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า “Ultra royaliste” ซึ่งมีคำอธิบายว่า พวกที่อ้างเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิบดีเอง ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสปรากฏว่าระหว่างเวลา ๘๐ ปี นับตั้งแต่การปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. ๑๗๘๙ ถึง ค.ศ. ๑๘๗๐ นั้น ราชวงศ์บูร์บองได้กลับมาครองราชย์หลายครั้ง ต่อมาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๐ นโปเลียนที่ ๓ แห่งราชวงศ์โมนาปาร์ตได้สละราชสมบัติเนื่องจากแพ้เยอรมัน ฝ่ายเจ้าสมบัติเมื่อได้ทราบปราชัยของการปารีสสำเร็จแล้ว ก็ได้จัดให้มีระบบสภาเพื่อลงมติว่า ฝรั่งเศสจะปกครอง โดยระบบสาธารณรัฐ หรือ ระบบราชาธิปไตยโดย

อัญเชิญรัชทายาทแห่งราชวงศ์บูร์บองขึ้นครองราชย์ เสียราษฎรส่วนมากที่พ้นจากการปราบปราม
 ขณะนั้นปรารถนาตามวิธีหลังนี้ แต่ฝ่ายพวกที่ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์ราชาธิปไตยนั้น
 ได้อ้างพระราชหฤทัยรัชทายาทที่จะได้รับอัญเชิญขึ้นครองราชย์ และเรียกร้องเกินไปแม้เรื่อง
 ธงชาติก็จะให้เปลี่ยนจากธงสามสีมาใช้ธงขาวประกอบด้วยรูปดอกไม้สามแฉก (คล้ายดอกบัวดิน)
สมเด็จพระเจ้าแห่งมาจองตา (Duc de Magenta) ได้มีรับสั่งเตือนผู้ที่ทำตนเป็นราชาธิปไตย
 ยิ่งกว่าองค์ราชาธิปไตยและอ้างว่ารู้พระราชหฤทัยต่าง ๆ นั้นว่า ถ้าพวกนั้นต้องการจะเอาธนา
 มีรูปดอกไม้ชนิดนั้นมาใช้แทนธงสามสีแล้ว ทหารปืนยาวก็จะเดินแถวไปตามลำพังโดยปราศจาก
 ธงประจำกอง แต่พวกนั้นก็หวั่นไม่ยอมฟังคำเตือนของสมเด็จพระเจ้า จึงเป็นเหตุให้เสียในรัฐสภา
 ที่เดิมส่วนมากปรารถนาสถาปนาราชวงศ์บูร์บองขึ้นมาอีกนั้นต้องลดน้อยลงไป แม้กระนั้นเมื่อถึง
 เวลาลงมติฝ่ายที่นิยมสาธารณรัฐชนะเพียง ๑ เสียงเท่านั้น

ถ้าหากผู้ทำตนเป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิปไตยไม่อดอั้งเอาตนเองของคนแล้ว
 ราชวงศ์บูร์บองก็จะได้กลับขึ้นครองราชย์อีก ดังนั้น พวกที่เป็นราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชา
 ธิปไตย จึงมีเพียงแต่เป็นพวกที่ทำให้ราชบัลลังก์ฝรั่งเศสต้องสะเทือนเท่านั้น หากยังทำให้
 ราชบัลลังก์แห่งราชวงศ์บูร์บองสลายไปตั้งแต่ครั้งกระนั้นจนถึงปัจจุบันนี้

จ. การเปลี่ยนจากมีสภาเดียวมาเป็นสองสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๘ นั้นผม
 ขอให้ผู้สนใจได้อ่านหลักฐานที่ปรากฏในคำปรารภของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๘ เสียก่อนเพื่อ
 ทราบความเป็นมาซึ่งหลักฐานเอกสารดังต่อไปนี้

“ต่อมา นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ
 แทนพระองค์ในขณะนั้น ได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีว่า รัฐ
 ธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชนชาว
 ไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีรัฐ
 ธรรมนูญเป็นหลักนี้ จะได้ยังความเจริญให้เกิดแก่ประเทศชาตินับเป็นอเนกประ
 การ ทั้งประชาชนจะได้ทราบซึ่งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้เป็น
 อย่างดีแล้วก็ตาม แต่เหตุการณ์บ้านเมืองก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ถึง
 เวลาแล้วที่ควรจะได้เลิกบทเฉพาะกาลอันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนี้ และ

ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นายกรัฐมนตรี จึงนำความนั้นปรึกษาหารือกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ พร้อมกับคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษาคงลงกันแล้ว รัฐบาลคณะ นายควง อภัยวงศ์ จึงเสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ขอให้ตั้งกรรมาธิการสามัญคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นี้ สมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไร เพื่อให้เหมาะสมกับ สถานะการณ์ของบ้านเมือง และ เพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สภาผู้แทนราษฎรจึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบรัฐธรรมนูญตามคำเสนอข้างต้นนี้ กรรมาธิการ คณะนี้ได้ทำการทดลองสมัยของรัฐบาลคณะ นายควง อภัยวงศ์ คณะนายทวี บุณยเกตุ และคณะหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช

ต่อมารัฐบาลคณะหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการ ขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่าง รัฐธรรมนูญ เมื่อกรรมการคณะนี้ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คณะรัฐมนตรี ได้พิจารณาแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง แล้วนำเสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ประชุมปรึกษาหารือสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรประเภท ๒ และคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ที่ ประชุมได้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณา เมื่อกรรมการได้ตรวจพิจารณาแก้ไข แล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ จึงได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาลงมติรับหลักการแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้น คณะหนึ่ง

บัดนี้คณะกรรมการวิสามัญของสภาผู้แทนราษฎร ได้พิจารณา และแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งร่างรัฐธรรมนูญเสร็จเรียบร้อยแล้ว เสนอ ต่อสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเป็นการสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เมื่อทรงพระราชวิจารณ์ถ้อยวันท้าวกระบวน ความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า ประชากรของพระองค์ประกอบด้วย วุฒิปรีชาในรัฐบาลนโยบาย สามารถจรรโลงประเทศชาติของตนในอนาคต จะก้าวหน้าไปสู่สากลอารยธรรมแห่งโลกได้โดยสวัสดิ์

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม โดย คำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ขึ้นไว้ ประสิทธิประสาทประกาศให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ เป็นต้นไป”

ท่านผู้สนใจทั้งหลายที่มีใจเป็นธรรมย่อมเห็นได้ว่า ผมและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ เป็นผู้ริเริ่มเลิกบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๗๕ ที่ใช้มาแล้ว ถึงปีที่ ๑๔ แทนที่จะนั่งเฉยปล่อยให้บทเฉพาะกาลนั้นดำเนินต่อไปอีก ๖ ปี คือครบ ๒๐ ปี ตามที่ได้แก้ไขเพิ่มเติม ถ้ารัฐบาลได้ดำเนินการตามการริเริ่มดังที่ผมกล่าวแล้วประเทศไทยก็มี สภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว แต่ความก็ปรากฏชัดอยู่ว่า รัฐบาลคณะ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบเรียงบทบัญญัติขึ้นเป็นร่างรัฐธรรมนูญสำเร็จแล้ว คณะรัฐมนตรีนำเสนอสู่สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งผมดำรงตำแหน่งอยู่ใน ขณะนั้น ครั้นแล้วผมจึงได้ประชุมปรึกษาหารือบุคคลต่างๆ ที่ปรากฏในคำปรารภ ในระหว่างนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จกลับกรุงเทพมหานครตามคำกราบบังคมทูลของผมและของ รัฐบาล ผมจึงพ้นจากหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผมเป็นรัฐบุรุษอาวุโส โดยผมไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล ฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรประเภทที่ ๒ ซึ่ง ม.ร.ว. เสนีย์ฯ ก็เป็นอยู่ด้วยผู้หนึ่งได้เสนอญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตามร่างที่รัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ฯ และคณะกรรมการได้ทำขึ้นนั้น

ต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาพิจารณาลงมติรับหลักการให้มี ๒ สภาแล้ว จึงตั้งกรรมาธิการ
วิสามัญชั้นคณะหนึ่งซึ่งมีผมได้รับแต่งตั้งด้วยผู้หนึ่ง คณะกรรมาธิการได้ตกลงเลือกผมเป็น
ประธานและ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ฯ เป็นเลขานุการ ผมจึงทำหน้าที่ตามที่ได้รับแต่งตั้งพิจารณาร่าง
รัฐธรรมนูญตามที่สภาลงมติรับหลักการนั้น

ในระหว่างนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผมเป็นนายกรัฐมนตรี ผมได้ดำเนิน
หน้าที่ประธานคณะกรรมาธิการนั้นพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ จนสำเร็จแล้วเสนอต่อสภาฯ พิจารณา
เป็นการสำเร็จบริบูรณ์ จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายตามความที่ปรากฏนั้นแล้ว

หลักการของรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๕ ได้เคารพหลักประชาธิปไตยอันเป็น “สังคมนิยม” อันศักดิ์สิทธิ์ระหว่างพระปกเกล้าฯ ในฐานะแทนระบบสมบูรณาฯ กับปวงชนชาวไทยที่
ได้อิสสรธิปไตยสมบูรณ ราษฎรเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนโดยตรงและราษฎรเป็นผู้เลือก
ตั้งพฤษสมชิกโดยทางอ้อม (indirect) หรือการเลือกตั้ง ๒ ชั้น แต่ในระยะเริ่มแรกมีบทเฉพาะ
กาลที่ให้ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ ประกอบกันเป็นองค์การเลือกตั้ง ถ้า
รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๘๕ ยังคงใช้อยู่เพียงอีก ๓ ปี พฤษสมชิกก็ต้องออกไปกึ่งหนึ่งซึ่งผู้ที่จะ
เป็นแทนในตำแหน่งที่ว่างก็เป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา และต่อไปอีก ๓ ปี พฤษสมชิกก็เป็น
ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมาครบถ้วนบริบูรณ์

แต่เมื่อได้พิจารณาเหตุผลต่าง ๆ ในทางปฏิบัติตามที่ผมได้กล่าว
มาแล้วในข้อต่าง ๆ ข้างต้นนั้นประกอบด้วยทางโน้มของหลายราชอาณาจักร
จักร เพื่อเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของโลก ผมจึงเห็นด้วยกับ
องค์การนักศึกษาที่ราชอาณาจักรไทยควรมีสภาผู้แทนราษฎรแต่สภาเดียว

ภาคผนวก

ในหนังสือว่าด้วย “ความเป็นอนิจจังของสังคม” (ผมได้เขียนขึ้นเป็นวิทยาทานพิมพ์
ครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ แล้วได้พิมพ์ต่อมาอีก ๔ ครั้ง ท่านเจ้าสำนักวิปัสสนาในอังกฤษได้แปล
เป็นภาษาอังกฤษไว้ ๑ ฉบับ อาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยใน ส.ร.อ. คนหนึ่งได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ
๑ ฉบับ อาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสคนหนึ่งกำลังแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส ๑ ฉบับ) นั้น
ผมได้กล่าวไว้มีความตอนหนึ่งว่า

๑. สิ่งทั้งหลายในโลกนี้เป็นอนิจจังไม่มีสิ่งใดหนึ่งคงอยู่กับที่ ทุกสิ่งมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง

สสารวัตถุที่ประกอบขึ้นโดยพลังของธรรมชาติหรือโดยพลังของมนุษย์ ซึ่งเรามองด้วยตาเปล่าอาจเห็นว่าไม่เคลื่อนไหวนั้น ความจริงมีการเคลื่อนไหวภายในตัวของสิ่งนั้น ๆ คือสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเปลี่ยนแปลง จากความเป็นสิ่งใหม่ไปสู่ความเป็นสิ่งเก่า

พืชพันธุ์ รุกขชาติ และสัตว์ชาติทั้งปวง รวมทั้งมนุษยชาติที่มีชีวิตนั้น เมื่อได้เกิดมาแล้วก็เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงโดยเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ จนถึงขีดที่ไม่อาจเติบโตได้อีกต่อไปแล้วก็ดำเนินสู่ความเสื่อมและสลายในที่สุด

ชีวิตย่อมมีกำหนดกับกำหนด, มีส่วนที่เกิดใหม่ซึ่งเจริญงอกงาม กับส่วนเก่าที่เสื่อม ซึ่งกำลังดำเนินไปสู่ความสลายแตกดับ กำหนดหรือกำหนดหรือสิ่งใหม่กับเก่าย่อมได้อยู่ในตัวภายในชีวิตนั่นเอง ซึ่งทำให้ชีวิตมีการเคลื่อนไหว

๒. มนุษย์สังคม หรือเรียกสั้น ๆ ว่า สังคม ก็มีอาจหลีกเลี่ยงให้พ้นไปจากกฎแห่งอนิจจังดังกล่าวข้างต้น, กล่าวคือ สังคมมีอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง, สังคมย่อมมีกำหนดกับกำหนดภายในสังคมนั้นเอง คือมีสภาวะใหม่ที่เจริญงอกงามและสภาวะเก่าที่เสื่อมซึ่งดำเนินไปสู่ความแตกดับ

สังคมของมนุษย์มีพลังใหม่ซึ่งเป็นกำหนด และมีพลังเก่าซึ่งเป็นกำหนดที่ปะทะกันอยู่ อันทำให้สังคมเคลื่อนไหวไปทำนองเดียวกันกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายตามกฎธรรมชาติ พลังเก่าเสื่อมสลายไป, ระบบสังคมของพลังเก่าก็เสื่อมสลายไปด้วย พลังใหม่ที่เจริญเติบโต, ระบบสังคมของพลังใหม่ก็เจริญเติบโตไปด้วย สภาวะเก่าหลีกเลี่ยงจากความเสื่อมสลายไปไม่พ้น ส่วนสภาวะใหม่ก็ต้องดำเนินไปสู่ความเจริญ ซึ่งพลังเก่าไม่อาจต้านทานไว้ได้ ดังนั้นสภาวะใหม่ย่อมได้รับชัยชนะต่อสภาวะเก่าในวิธีแห่งการปะทะระหว่างกำหนดกับกำหนดตามกฎธรรมชาติ

สภาวะใหม่ที่ได้ชัยชนะต่อสภาวะเก่านั้น มีอาการรักษาความเป็นสภาวะใหม่ไว้ได้ตลอดกาลปาวสาน, เพราะสภาวะใหม่นั้นก็ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งอนิจจัง คือเมื่อเติบโตจนถึงขีดที่ไม่อาจเจริญต่อไปอีกแล้ว ก็ดำเนินเข้าสู่ความเสื่อม โดยมีสภาวะที่ใหม่ยิ่งกว่าเกิดมาปะทะและได้ชัยชนะรับช่วงเป็นทอด ๆ ไป

๓. ในระยะหัวต่อหัวเดียวระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่นั้น เราอาจเห็นในบางสังคมว่าระบบเก่าที่สลายไปแล้ว ได้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกทั้งระบบหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบ ดูประหนึ่งว่าระบบเก่าหรือส่วนของระบบเก่าจะวกกลับมาตั้งมั่นอยู่ต่อไป และคล้ายกับเป็นวิถีที่แย่งกฎแห่งอนิจจัง

แต่สิ่งที่ลวงตาเช่นนั้น เป็นเพียงชั่วคราวตามวิถีแห่งการปะทะในระยะหัวต่อหัวเดียว ทั้งนี้เพราะระบบเก่ายังคงมีพลังที่ตกค้างอยู่ จึงคืนรนตามกฎที่ว่า "สิ่งที่กำลังจะตายย่อมคืนรนเพื่อคงชีพ" การต่อสู้ทำนองนี้อาจเป็นไปได้หลายยก โดยต่างฝ่ายต่างผลัดกันชนะผลัดกันแพ้ ระบบของสังคมในระยะหัวต่อเช่นนี้ย่อมมีลักษณะแปลกย่อยต่างๆ ที่ได้รับการแก้ไขให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ของฝ่ายชนะ แต่ในที่สุดพลังเก่าพร้อมทั้งระบบก็หลีกเลี่ยงไปไม่พ้นจากกฎแห่งอนิจจัง และระบบใหม่ที่ได้ชัยชนะนั้นก็ดำเนินไปตามกฎอันเดียวกัน โดยมีระบบที่ใหม่ยิ่งกว่ารับช่วงเป็นทอดๆ ต่อไป ดังที่ปรากฏตามรูปธรรมของมนุษย์สังคมมากมายในสากลโลก

เมื่อกล่าวถึงพลังตกค้างแห่งระบบเก่า เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจว่า พลังตกค้างนั้นมีใช้บุคคลในวรรณะเก่าเสมอไป เพราะบุคคลในวรรณะเก่าบางคนเป็นผู้กำหนดทิศทางที่มองเห็นกฎแห่งอนิจจัง ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมของสังคมเหนือกว่าประโยชน์ของวรรณะโดยเฉพาะเป็นผู้ที่มีศีลมีสัจซึ่งสมควรได้รับความเคารพสรรเสริญ นักปราชญ์ซึ่งเป็นต้นฉบับแห่งวิทยาศาสตร์ทางสังคมสมัยใหม่กล่าวไว้ตามรูปธรรมที่เห็นจริงว่า

"ในที่สุด, ขณะที่การต่อสู้ของวรรณะจนจะถึงคราวเด็ดขาด ความเสื่อมสลายกำลังดำเนินไปภายในวรรณะปกครอง ที่จริงนั้นคือภายในสังคมเก่าทั้งกระบวนการตั้งว่านรณแรงและเกรียวกราด จึงมีชนในวรรณะปกครองส่วนน้อยส่วนหนึ่งละทิ้งวรรณะของตน และเข้ามาร่วมวรรณะอีกวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งในวรรณะที่กุมอนาคตไว้ในมือ ดังเช่นเดียวกับในสมัยก่อน ซึ่งส่วนหนึ่งของวรรณะขุนนางได้ไปเข้ากับวรรณะเจ้าสมบัติ (นายทุนสมัยใหม่) ดังนั้น ในสมัยนี้ส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติก็ไปเข้าข้างวรรณะผู้ไร้สมบัติ โดยเฉพาะส่วนหนึ่งของวรรณะเจ้าสมบัติผู้มีปัญญาที่ได้พยุงตนขึ้นสู่ระดับที่เข้าใจทฤษฎีแห่งขบวนการวิวัตนาการทั้งปวง"

ในทางตรงกันข้ามกับบุคคลที่กล่าวในวรรคก่อน ความจริงก็ปรากฏว่ามีบุคคลซึ่งดูเหมือนจะเป็นวรรณะใหม่แต่ไม่เข้าใจกฎแห่งอนิจจัง โดยถือว่าสภาวะเก่าเป็นของถาวร และไม่พอใจในความพัฒนาของสภาวะใหม่ที่ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ บุคคลจำพวกนี้อาจไม่ใช่หน่อเนื้อเชื้อไขของวรรณะเก่า แต่บำเพ็ญตนเป็นสมุนของพลังเก่า ยิ่งกว่าบุคคลแห่งอันดับสูงของวรรณะเก่า ทั้งนี้ก็เพราะพลังเก่าที่สลายไปนั้น ได้สูญสิ้นไปเฉพาะรูปร่างนอกของระบบการเมือง แต่บุคคลเก่ายังแฝงอยู่ในกลไกอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจ ซึ่งยังคงมีทรรศนะทางสังคมตามระบบเก่าที่ล้าหลัง สิ่งที่ตกค้างของระบบเก่าชนิดนี้ มีทรรศนะที่ผิดจากกฎธรรมชาติยิ่งกว่าบุคคลก้าวหน้าแห่งวรรณะเก่าเอง ฉะนั้น จึงดำเนินได้กฎธรรมชาติและกฎแห่งอนิจจัง ดึงสังคมให้ถอยหลังเข้าคลอง ยิ่งกว่าพวกถอยหลังเข้าคลองที่จำเป็นต้องเป็นไปตามสภาวะของเขา แต่อย่างไรก็ตาม การดึงให้สังคมถอยหลังก็เป็นไปเพียงชั่วคราว เพราะในที่สุดกฎแห่งอนิจจังต้องประจักษ์ชน.